

Opinions of Social Studies Teacher Candidates on Value Acquisition in Virtual Museums*

Esra Sevi

Kütahya Dumlupınar University

Hafize Er Türküresin

Kütahya Dumlupınar University

ABSTRACT

In this study, it was aimed to evaluate the opinions of social studies teacher candidates regarding the value acquisition of virtual museum use in social studies teaching. The research was designed as a mixed method. In the qualitative stage of the research, it was structured with a phenomenology pattern. In the quantitative dimension, a single group pretest-posttest weak experimental design was used. The study group of the research consists of twenty-two students in the department of social studies teaching at Kütahya Dumlupınar University. The research was repeated on a single group. The data of the research were collected using the "Virtual Museum Virtual Tour Satisfaction Scale" adapted into Turkish by Teker and Özer (2016). In addition to the scale used, semi-structured interview questions were prepared and interviews were conducted with the teacher candidates. Wilcoxon Signed Ranks test, one of the descriptive statistics, was used in the analysis of the obtained data. The data obtained in the qualitative part of the research were analyzed by descriptive analysis method. According to the results of the analysis, the opinions of the pre-service teachers regarding the use of virtual museums showed a significant positive increase as a result of the activities. Opinions of social studies teacher candidates are grouped under two themes: "Virtual Museum Application in terms of Values Gained" and "Elements Affecting Value Transfer in Virtual Museums". Sub-themes under "Virtual Museum Application in Terms of the Values It Gains" were found as "Patriotism", "Scientificness", "Independence", "Aesthetics" and "Sensitivity". "Factors Affecting Value Transfer in Virtual Museums", on the other hand, is divided into two sub-themes as "Positive Elements" and "Negative Elements". According to the social studies teacher candidates, the virtual museum application can change the value perceptions of the students positively, and the values that are believed to have the most impact are patriotism, scientificity, independence, aesthetics and sensitivity, respectively.

Keywords: Social studies, teacher candidates, values education, virtual museum

Type: Research

Article History

Received: 29.08.2023

Accepted: 29.10.2023

Published: 29.10.2023

Corresponding Author:

Hafize Er TÜRKÜRESİN

SCREENED BY

Suggested Citation

Sevi, E. & Er Türküresin, H. (2023). Opinions of social studies teacher candidates on value acquisition in virtual museums. *Journal of International Museum Education*, 5(Special Issue), 16-33. <https://doi.org/10.51637/jimusemed.1351676>

About The Authors

Esra Sevi completed her master's degree in Social Studies Education at Kütahya Dumlupınar University, Institute of Educational Sciences. E-mail: seviaesra06@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0001-6005-9213>

Hafize Er Türküresin is an Associate Professor at Kütahya Dumlupınar University, Faculty of Education, Department of Social Studies Education. E-mail: hafize.er@dpu.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0002-2146-0036>

*This study was produced from the master's thesis by the first author under the supervision of the second author.

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sanal Müzelerde Değer Kazanımına İlişkin Görüşleri*

Esra Sevi

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Hafize Er Türküresin

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

ÖZ

Bu araştırmada, sosyal bilgiler öğretiminde sanal müze kullanımının değer kazanımına ilişkin sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır. Çalışmada karma araştırma yöntemlerinden biri olan açılımlı sıralı desen kullanılmıştır. Araştırmanın nicel kısmında ön test-son test zayıf deneysel desen; nitel kısmında ise olgu bilim deseni kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Kütahya Dumlupınar Üniversitesi sosyal bilgiler öğretmenliği bölümünde bulunan yirmi iki üçüncü sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri Teker ve Özer (2016) tarafından Türkçeye uyarlanan "Sanal Müze Sanal Tur Memnuniyet Ölçeği" ve araştırmacılar tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Elde edilen verilerin analizinde betimsel istatistiklerden Wilcoxon İşaretili Sıralar testinden yararlanılmıştır. Araştırmanın nitel bölümünde elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, öğretmen adaylarının sanal müze kullanımına ilişkin görüşleri yapılan etkinlikler sonucunda anlamlı düzeyde olumlu bir yönde artış göstermiştir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşleri "Kazandırdığı Değerler Yönünden Sanal Müze Uygulaması" ve "Sanal Müzelerde Değer Aktarımını Etkileyen Unsurlar" olmak üzere iki tema altında toplanmıştır. "Kazandırdığı Değerler Yönünden Sanal Müze Uygulaması" altında bulunan alt temalar "Vatanseverlik", "Bilimsellik", "Bağımsızlık", "Estetik" ve "Duyarlılık" olarak bulunmuştur. "Sanal Müzelerde Değer Aktarımını Etkileyen Unsurlar" ise kendi içinde "Olumlu Nitelikteki Unsurlar" ve "Olumsuz Nitelikteki Unsurlar" olmak üzere iki alt temaya ayrılmıştır. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre sanal müze uygulaması öğrencilerin değer algılarını olumlu yönde değiştirebilir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, öğretmen adayı, değerler eğitimi, sanal müze

Tür: Araştırma

Makale Geçmişi

Gönderim: 29.08.2023

Kabul: 29.10.2023

Yayınlanma: 29.10.2023

Sorumlu Yazar:

Hafize Er TÜRKÜRESİN

SCREENED BY

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

World
Heritage
Turkey

Türkiye on the UNESCO
World Heritage List

Önerilen Atf

Sevi, E. & Er Türküresin, H. (2023). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sanal müzelerde değer kazanımına ilişkin görüşleri. *Uluslararası Müze Eğitimi Dergisi*, 5(Özel Sayı), 16-33. <https://doi.org/10.51637/jimuseumed.1351676>

Yazarlar Hakkında

Esra Sevi Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında yüksek lisans yapmıştır. E-mail: seviaesra06@gmail.com, <http://orcid.org/0000-0001-6005-9213>

Hafize Er Türküresin Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD'nde doçent olarak görev yapmaktadır. E-mail: hafize.er@dpu.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0002-2146-0036>

*Bu çalışma, ikinci yazarın danışmanlığında birinci yazar tarafından yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

The development of technology day by day has affected many areas as well as the values that individuals have. Today, technology both affects societies and is affected by society. Values that hold societies together and are important in the way of becoming a nation are necessary for the continuity of a country. For this reason, the values adopted by individuals can be developed and changed in a positive way by using technology.

Virtual museums are one of the applications that can teach values by using technology in education. Virtual museums, which have existed in non-formal education for a long time, have also started to be used in formal education. Thanks to the development it has shown and the economic ease of accessibility, the areas where virtual museums are used have diversified day by day and their benefits in education have been revealed. For this reason, in the research, it was tried to determine the opinions of social studies teacher candidates about teaching values through virtual museums.

There are various studies carried out at different levels and disciplines on virtual museums, which are among the materials that can be used for social studies courses (Ata, 2002; Ay & Fidan, 2014; Cinar, Utkugun & Gazel, 2021; Demirboga, 2010; Demirci, 2009; Demircioglu & Tokdemir, 2008; Ermis, 2010; Filiz, 2010; Saglamgoncu, 2023; Sudor, 2006; Utku, 2008). Apart from different disciplines, there are many studies on the use of virtual museums in social studies courses (Aktas, Yilmaz & Ibrahimoglu, 20221; Aladag, Akkaya & Sengoz, 2014; Altinbay and Gumus, 2020; Bouck, Courtad, Heutsche, Okolo & Englert, 2009; Cinar, Utkugun & Gazel, 2021; Ciftci, Onal & Yazici, 2016; Er & Yilmaz, 2020; Ismael & Al-Abdullatif, 2016; Ilhan, Tokmak & Aktas, 2021; Kafadar, 2020; Peker, 2014; Turgut, 2015; Yildirim & Tahiroglu, 2012). When these studies are examined in general, teacher and student opinions, etc. regarding the use of virtual museums in social studies teaching. It seems that there are issues. The number of studies on value education with virtual museums is quite limited (Meir Khanovna et al., 2022).

In this study, it was aimed to evaluate the opinions of social studies teacher candidates regarding the value acquisition of virtual museum use in social studies teaching. The research was designed as a mixed method. In the qualitative stage of the research, it was structured with a phenomenology pattern. In the quantitative dimension, a single group pretest-posttest weak experimental design was used. The study group of the research consists of twenty-two students in the social studies teaching department of Kütahya Dumlupinar University. The criterion sampling method, which is one of the purposeful sampling methods, was used in the research. The criteria determined in the sample selection in the study; to be a social studies teacher candidate and to participate in virtual museum training.

The research was repeated on a single group. The data of the research were collected using the "Virtual Museum Virtual Tour Satisfaction Scale", developed by D'Alba (2012) and adapted to Turkish by Teker and Ozer in 2016. In addition to the scale used,

semi-structured interview questions were prepared and interviews were conducted with the social studies teacher candidates. The Cronbach's alpha value was calculated as 0.842 to measure the reliability of the scale, which was developed in a 6-point Likert type. This value is considered to be a good internal consistency. According to the results obtained, it can be said that the scale is quite valid and reliable. Wilcoxon Signed Ranks test, one of the descriptive statistics, was used in the analysis of the obtained data. The data obtained in the qualitative part of the research were analyzed by descriptive analysis method. According to the results of the analysis, the opinions of the pre-service teachers regarding the use of virtual museums showed a significant positive increase as a result of the activities.

Opinions of social studies teacher candidates are grouped under two themes: "Virtual Museum Application in terms of Values Gained" and "Elements Affecting Value Transfer in Virtual Museums". Sub-themes under "Virtual Museum Application in Terms of the Values It Gains" were found as "Patriotism", "Scientificness", "Independence", "Aesthetics" and "Sensitivity". "Factors Affecting Value Transfer in Virtual Museums", on the other hand, is divided into two sub-themes as "Positive Elements" and "Negative Elements". According to the social studies teacher candidates, the virtual museum application can change the value perceptions of the students positively. The values that are believed to have the most impact are patriotism, scientificity, independence, aesthetics and sensitivity, respectively. In line with the results, it is an undeniable reality that virtual museums will provide great gains in terms of teaching and value acquisition of social studies course and make significant contributions to the learning process.

GİRİŞ

Bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler birçok alanı etkilediği gibi eğitimde de birtakım değişikliklere neden olmuştur. Bu değişimlerden biri öğrenim yaklaşımlarının farklılaşmasıdır. Özellikle teknolojinin eğitime yansması ve küreselleşmeyle birlikte bireylerden beklenen nitelikler değişmiştir. Bu niteliklere uygun bireyler yetiştirmek için öğrenme anlayışı değişmiş ve yapılandırmacı eğitime geçilmiştir (Hesapçioğlu, 2001).

Yapılandırmacı eğitim anlayışı ile birlikte dünyada yaşanan gelişme ve değişmelerin eğitime aktarılması amaçlanmıştır (Topkaya, Toyoğlu, Çalışkan, Yurtbekler ve Ertaş, 2022; Şahan, 2002). Bu amaç doğrultusunda eğitim alanında birçok yenilik gerçekleşmiştir. Yapılandırmacı anlayış, öğrenme ortamında öğretmenin nasıl öğreteceği ile öğrencinin nasıl öğreneceği arasındaki dinamik bir ilişki olarak görülebilir (Gürbüz, 2010). Bu kuramın en önemli özelliği "*Bilen, gerçeği kendi yaşantılarına ve çevreyle etkileşimine dayalı olarak yaratır*" anlayışıdır. Yapılandırmacılıkta öğrenme daha çok anlam oluşturma çabası olarak nitelendirilmektedir (Arslan, 2001, s. 3; Yıldırım Yakar, 2023). Yapılandırmacı öğrenme, öğrencinin bilgiyi kendi yaşantısı ve çevresi yoluyla inşa etmesi olayıdır. Nitekim bilginin işlevsel olarak kullanılabilmesi için öğrencinin öğrendiklerini kendi

yaşamı boyunca uygulaması beklenir. Bu doğrultuda çevre ve yaşantı temeliyle oluşturulan bilgi daha kalıcı olacaktır.

Çevre ile etkileşim sonucu oluşan bilginin değerli görülmesiyle birlikte öğrenme ortamları da çeşitlilik kazanmıştır (Saraç, 2017). Bu kapsamda öncelikle okul ve sınıf içi olarak görülen öğrenme ortamları, okul dışı ortamları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Şimşek, 2016). Okul dışı öğrenme, sınıf dışında toplum ve doğal çevre gibi değişik ortamlarda çalışılmasını öngören çok boyutlu öğrenme etkinliklerini içeren bir süreçtir (Bunting, 2006). Okul dışı öğrenme ortamı, öğrencilerin okulda öğrendiklerini pekiştiren, öğrenilen teorik bilgilerin gerçek yaşamla ilişkili olduğunu gösteren öğrenme ortamlarıdır (Kubat, 2018). Teorik bilginin yaşamla beraber pratiğe dönüşmesini sağlayan ortamlar bazı disiplinler için daha kolay ve pratiktir. Bu disiplinlerden biri de konusu hayatın içinden olan sosyal bilgilerdir.

Sosyal bilgiler; tarih, coğrafya, felsefe, psikoloji gibi birçok disiplinin bulgularını ve içeriklerini belli amaçla entegre etmeye çalışan disiplinlerarası bir alandır (Barth, 1991). Bu özelliği sebebiyle sosyal bilgiler, içerik ve öğretiler yönünden zengindir. Birçok disiplinden beslenen sosyal bilgiler beslediği disiplinlerin değer yargularını da bünyesinde taşımaktadır. Bu doğrultuda sosyal bilgiler öğretiminde çok çeşitli değer ve değer aktarımı örneklerine rastlamak mümkün olabilmektedir. Sosyal bilgiler dersi için değer eğitimi iki yönlü olarak değerlendirilebilir. Birincisi öğrenciler için kişisel ve toplumsal olarak değerleri açıklama fırsatı yaratma; ikinci ise bu fırsatı deneyimleme olanağı sağlamadır (Naylor ve Diem, 1987). Yani sosyal bilgilerde değerler eğitiminin hem bireysel hem toplumsal yönleri bulunmaktadır (Çelikkaya ve Filoğlu, 2014). Değerler eğitimi toplumların doğru inşası için önemlidir (Tümer ve Akman, 2021). Bu sebeple yerinde ve zamanında yapılmayan veya yanlış yapılan değerler eğitiminin olumsuz sonuçlara yol açtığı söylenebilir.

Nitekim günümüzde kişilerin sergilediği yanlış davranışlar, tutum veya inançlar küçük yaşlarda etkili bir değer eğitimi almamalarının sonucunda oluşur (Dilmaç, 1999). Bu sebeple her bireyin uygun değerlerle yetiştirilmesi hedeflenmelidir (Cihan, 2014). Hemen hemen her zaman önemli olan değerler eğitimi, değişen ve gelişen dünya ile birlikte daha kritik bir konuma gelmiştir (Aral, 2008). Günümüzde bu gereklilik bilinenek 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kazandırılmak istenen değerler resmi programdaki yerini almıştır (Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), 2018).

Belirlenen değerlerin öğrencilere kazandırılmasında en etkili yollardan biri yaşantı yoluyla öğrenmedir (Sarı, 2005). Öğrenme ortamlarının çeşitliliği konusunda avantajlı olan sosyal bilgiler, teorik bilgisinin yaşamın içinden oluşmasıyla diğer disiplinlerden ayrılır. Sosyal bilgiler konusu tamamen insan olan ve insan eylemlerini konu edinen bir derstir (Keçe ve Meray, 2011). Sosyal bilgiler dersi içeriği insanla ve günlük hayatla doğrudan ilişkili olduğundan sınıf dışı öğrenmeye uygundur (Gedik, 2010). Bu sebeple değer eğitimi sınıf dışı uygulamalardan yararlanılabilir ve bu uygulamalardan biri de sanal müzelerdir.

Sanal müzeler, kullanım açısından pratik olan ve görsel olarak öğrenciye somut tecrübeler edinebilme imkânı sağlayan bir öğretim materyali olarak değerlendirilebilir. Somut tecrübeler, öğrenilen bilgilerin daha kalıcı olmasını sağlama yönünden etkilidir (Meydan, 2014). Değerler eğitiminde yaşanan önemli sorunlardan biri değerlerin soyut olması nedeniyle yeterince anlaşılması ve somutlaştırılmamasıdır (Aktepe, Keser ve Şeref, 2020). Doğru şekilde planlanan bir sanal müze uygulamasıyla birçok değer somutlaştırılarak öğrencilere etkili ve kolay şekilde öğretilir.

Sosyal bilgiler dersi için kullanılacak materyaller arasına giren sanal müzelerle yönelik farklı kademelerde ve disiplinlerle yürütülen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Ata, 2002; Ay ve Fidan, 2014; Çınar, Utkugün ve Gazel, 2021; Demirboğa, 2010; Demirci, 2009; Demircioğlu ve Tokdemir, 2008; Ermiş, 2010; Filiz, 2010; Sağlamgöncü, 2023; Südor, 2006; Utku, 2008). Farklı disiplinlerin dışında sosyal bilgiler dersinde sanal müze kullanıma ilişkin çok sayıda çalışma vardır (Aktaş, Yılmaz ve İbrahimioğlu, 2022; Aladağ, Akkaya ve Şengöz, 2014; Altınbay ve Gümüş, 2020; Bouck, Courtad, Heutsche, Okolo ve Englert, 2009; Çınar, Utkugün ve Gazel, 2021; Çiftçi, Önal ve Yazıcı, 2016; Er ve Yılmaz, 2020; Ismael ve Al-Abdullatif, 2016; İlhan, Tokmak ve Aktaş, 2021; Kafadar, 2020; Peker, 2014; Turgut, 2015; Yıldırım ve Tahiroğlu, 2012). Bu çalışmalar genel olarak incelendiğinde sosyal bilgiler öğretiminde sanal müze kullanımına ilişkin öğretmen, öğrenci görüşleri vb. konularda olduğu görülmektedir. Sanal müzelerle değer eğitimi ilişkin çalışma sayısı ise oldukça sınırlıdır (Meirkhanovna vd, 2022). Bu sebeple araştırmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sanal müzelerde değer kazanımına ilişkin görüşlerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda belirlenen alt problemler aşağıda verilmiştir.

1. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının uygulama öncesi ve uygulama sonrası sanal müze uygulamasına yönelik görüşleri anlamlı farklılık göstermekte midir?
2. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sanal müze uygulamasının değerler eğitimine etkisi konusundaki görüşleri nelerdir?
3. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sanal müze uygulaması kullanımına ilişkin görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sanal müzelerde değer kazanımına ilişkin görüşlerinin incelendiği bu araştırmada karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Karma yöntem, nitel ve nicel araştırma yönteminin birlikte kullanılıp verilerin toplanması, analiz edilmesi sonucunda nitel ve nicel yöntemlerin güçlü yanlarının birbirlerini destekler nitelikte kullanıldığı kapsamlı çalışmaları içerir (Creswell, 2012; Fırat, vd., 2014). Karma araştırma yöntemlerinden biri olan açılımlayıcı sıralı desenin kullanıldığı bu araştırmada ilk olarak nicel veriler toplanmış ve sonrasında nitel veriler toplanıp analiz edilmiştir. Açılımlayıcı sıralı desen nicel verilerin toplanması ve analizi, nitel verilerin toplanması ve analizi olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır (Creswell ve Clark, 2015; Karasar, 2010).

Araştırmanın nicel araştırma basamağında “tek grup ön test-son test zayıf deneysel desen” kullanılmıştır. Bu desende katılımcıların bağımlı değişkene karşı ölçümlerini başlangıçta ön test; sürecin sonunda ise son test olarak uygulanarak belirlenmiştir. Ayrıca ön test ve son test için belirlenen aynı ölçme aracı kullanılmıştır. Araştırma için yürütülen deneysel süreç çizelge Tablo 1’de gösterilmiştir (Büyüköztürk, vd., 2010).

Tablo 1.

Tek grup ön test-son test deneysel desen

Grup	Öntest	İşlem	Sontest
G	O ₁	X	O ₂

G: Katılımcı

O₁: Çalışma grubuna eğitim öncesi uygulanan sanal müze sanal tur memnuniyet ölçeği (SMSTMÖ).

X: SMSTMÖ süreci

O₂: Çalışma grubuna eğitim sonrası SMSTMÖ ve yarı yapılandırılmış görüşme soruları yönlendirilmiştir.

Tablo 1’de gösterildiği gibi katılımcılara ön ölçüm olarak Sanal Müze Sanal Tur Memnuniyet Ölçeği (SMSTMÖ) uygulanmıştır. Deneysel işlem için katılımcılar eğitim fakültesi sosyal bilgiler öğretmen adayları olarak belirlenmiştir. Eğitim sürecinden önce bir ön test uygulanmıştır. Eğitim sürecinde öğretim materyali olarak sunum ve çeşitli sanal müze uygulamaları kullanılmıştır. Eğitim sonunda katılımcılara son ölçüm olarak SMSTMÖ ve yarı yapılandırılmış görüşme soruları yöneltilmiştir. Araştırma süreci Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırma süreci

Şekil 1’de araştırma süreci aşamalar halinde gösterilmiştir. Sırasıyla alan yazın taramasının ardından uygun çalışma grubu belirlenmiştir. Veri toplama araçlarının tespitinin ardından uzman görüşleri alınarak görüşme soruları hazırlanmıştır. Veri araçları ile ayrıntılı bilgi “Veri Toplama Araç ve Teknikleri” bölümünde ayrıntılı olarak verilmiştir. Bu aşama sonrasında eğitimde uygulanması için uygun sunum oluşturulup sanal müzelere karar verilmiştir. Bu aşama sonunda deneysel araştırma gerçekleştirilmiştir. Ön test ve son test uygulanmasının sonunda elde edilen veriler analiz edilerek sonuçlar raporlaştırılıp süreç tamamlanmıştır.

Araştırmada nicel veriler toplanıp analiz edildikten sonra araştırmanın nitel bölümüne geçilmiştir. Araştırmacılar tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formları verilen eğitim bittikten sonra katılımcılara uygun olan zamanlarda uygulanmıştır.

Örneklem

Araştırma verileri 2022-2023 eğitim-öğretim yılının bahar döneminde Kütahya Dumlupınar Üniversitesi sosyal bilgiler öğretmenliği bölümünde okuyan üçüncü sınıf öğretmen adaylarından toplanmıştır. Araştırmada katılımcılar araştırmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumun seçilmesi ve derinlemesine araştırmayı sağlayan amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme yöntemi, belli özellikleri veya ölçütleri sağlayan katılımcıları kapsamaktadır (Başaran, 2019). Çalışmada örnekleme seçiminde belirlenen ölçütler; sosyal bilgiler öğretmen adayları olmak, değerler eğitimi hakkında bilgisi olmak ve sanal müze eğitimine katılmak olarak belirlenmiştir. Öğretmen adaylarına ilişkin bilgiler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2.

Çalışma grubundaki öğretmen adaylarının demografik bilgilerinin dağılımı

	Değişken	f	%
Cinsiyet	Kadın	15	68,2
	Erkek	7	31,8
Yaş	18-20 yaş	9	40,9
	21-23 yaş	13	59,1

Tablo 2’ye göre katılımcıların yarısından fazlası kadındır ve yaşları 21-23 yaş arasında değişkenlik göstermektedir.

Araştırmaya başlamadan önce katılımcılardan edinilecek birtakım bilgiler ile ilgili çeşitli kişi ve kurumlardan izin alınması gerekmektedir (Creswell, 2012). Bu doğrultuda araştırmaya başlanmadan önce Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından (07.04.2023-141) gerekli izin alınmıştır. Zayıf deneysel desen olarak gerçekleştirilen çalışmada katılımcı temelinde grup eşleştirme yoktur (Büyüköztürk, vd., 2010). Bu sebeple çalışma tek grup olarak planlanmış, kontrol grubu olarak ayrı bir grup oluşturulmamıştır. Tek olarak belirlenen çalışma 22 gönüllü öğretmen adayı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma için yürütülen

deneysel uygulamaya ilişkin çalışma grubu Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3.
Deneysel uygulamaya ilişkin çalışma grubu simgesel gösterimi

Uygulama	SMSTMÖ'ye Katılan Öğretmen Adayı Sayısı	Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları
Ön test	22	22
Sanal Müze Eğitimi ve Etkinlikleri	22	22
Son test	22	22

Örnekleme, evreni temsil etme açısından yeterli ve asgari düzeydedir. Ayrıca kolay ulaşılan ve araştırmaya katılmak isteyen (gönüllü) bireyler üzerinden uygulanmıştır (Christensen, Johnson ve Turner, 2015). Çalışmada araştırma öncesinde ön test ve sonrasında son test olarak öğretmen adaylarına yarı yapılandırılmış görüşme soruları ve SMSTMÖ uygulanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Karma desen olarak tasarlanan araştırmada iki ayrı veri toplama aracı kullanılmıştır. Bu araçlardan birincisi öğretmen adaylarının sanal müzeler hakkında görüşlerini belirlemek amacıyla Sanal Müze Sanal Tur Memnuniyet Ölçeği (SMSTMÖ) uygulama öncesinde ön test, uygulama sonrasında son test olarak kullanılmıştır. SMSTMÖ'nden elde edilen ön test ve son test verileri arasındaki anlamlı farklılığa bakılmıştır.

Araştırmada kullanılan ikinci veri toplama aracı araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Bu form aracılığıyla çalışma grubuna sanal müzelerin değer kazanımına ilişkin görüşleri sorulmuş ve çalışma grubundan eğitim sürecini değerlendirilmesi istenmiştir. Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının geçerlik ve güvenilirliklerine ilişkin bilgiler aşağıda sırasıyla verilmiştir.

Sanal Müze Sanal Tur Memnuniyet Ölçeği (SMSTMÖ)

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının uygulama öncesi ve uygulama sonrasında sanal müzelerin değer kazanımına ilişkin görüşlerini belirlemek ve iki tutum düzeyi arasında anlamlı bir fark olup olmadığını ortaya çıkarmak için, D'Alba (2012) tarafından geliştirilen 2016 yılında Teker ve Özer tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Sanal Müze Sanal Tur Memnuniyet Ölçeği" kullanılmıştır. Teker ve Özer (2016) tarafından Türkiye'de sanal müzelerle ilgili memnuniyet ölçeği bulunmamasından hareketle ölçek Türk diline ve kültürüne uyarlanmıştır. SMSTM Ölçeği, 6'lı likert tipi bir ölçektir. Derecelendirme, "Kesinlikle Katılıyorum", "Orta Derecede Katılıyorum", "Biraz Katılıyorum", "Biraz Katılmıyorum", "Orta Derecede Katılmıyorum", "Kesinlikle Katılmıyorum" seçeneklerini içermektedir. 21 maddeden oluşan ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla ölçek maddesinin yaklaşık on katı olan 219 öğrenciye ulaşılmıştır. Aynı niteliği ölçen maddelerin ölçekten atılması için madde toplam puan korelasyonu hesaplanmıştır. Ölçekteki 3 maddenin faktör yük

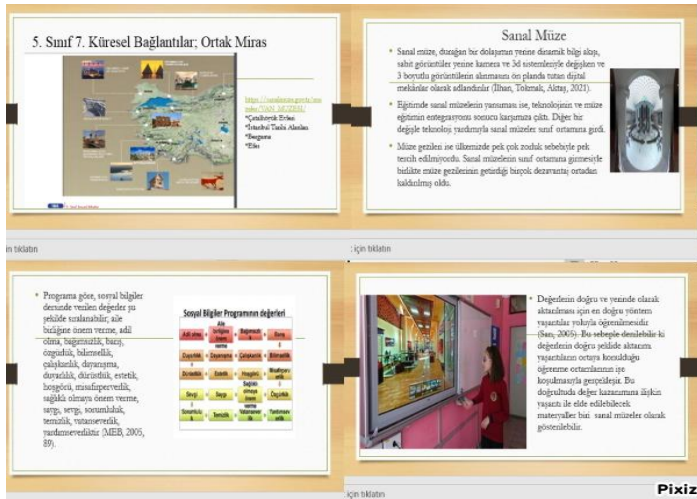
değeri .30'dan küçük olduğu için çıkarılmıştır. Daha sonra söz konusu 3 maddenin varyansının yüksek olması sebebiyle maddelerin ölçekten çıkarılmamasına karar verilmiştir. Ölçeğin uyarlanması nedeniyle modifikasyon önerileri incelenmiş ve 2 maddenin modifikasyon önerisi bulunduğu belirlenmiştir. Bu iki maddenin ölçeğe katkı sağlamayacağı düşünülerek ölçekten çıkarılmıştır. Faktör analizi sonucuna göre, SMSTM ölçeği (Sanal Ortam Memnuniyeti, Sanal Ortamın Kullanılabilirliği) 19 madde ve iki faktör olacak şekilde tasarlanmıştır. Ölçeğin güvenilirliğini ölçmek için ise Cronbach alfa değeri 0,842 olarak hesaplanmıştır. Bu değer iyi bir iç tutarlılık olarak kabul edilmektedir. Elde edilen sonuçlara göre ölçeğin oldukça geçerli ve güvenilir olduğu söylenebilir.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Araştırmada çalışma grubundan sanal müzelerin değer kazanımına ilişkin görüşleri sorularak eğitim sürecini değerlendirmeleri istenmiştir. Bu değerlendirme için araştırmacılar tarafından yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmadan önce ilgili alan yazın taraması yapılmış ve iki alan uzmanının görüşleri doğrultusunda görüşme formuna son şekli verilmiştir. Nitel verilerin analizi sürecinde Miles & Huberman (1994) tarafından geliştirilen güvenilirlik formülü [Güvenirlik= Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)] kullanılmış ve araştırmacılar arasındaki uyum %92 olarak belirlenmiştir. Bu sonuç ulaşılan sonuçların güvenilir olduğu anlamına gelmektedir. 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen ve 11 ilimizi etkileyen deprem afeti nedeniyle 2022-2023 eğitim öğretim yılı bahar döneminde eğitim uzaktan eğitim yoluyla yürütüldüğü için öğretmen adaylarıyla yüz yüze görüşme yapılamamıştır. Öğretmen adaylarıyla görüşme yapılmadan önce araştırmacı tarafından 2 ders saati sanal tur uygulaması hakkında bilgi verilmiş ve daha sonra 2 ders saati uygulamalı bir etkinlik gerçekleştirilmiştir. Sanal müze uygulamasının kullanıldığı bu etkinlikte Edirne Sağlık Müzesi, Çanakkale Destan Tanıtım Merkezi, Samsun Gazi Müzesi, Çanakkale Anadolu Hamidiye Tabyası, İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Odunpazarı Modern Müze, Çanakkale Mehmetçik Şehitler Abidesi, Van Müzesi, Çatalhöyük evleri, Üçüncü Ahmed Çeşmesi, 15 Temmuz Hafıza Müzesi öğretmen adaylarına tanıtılmıştır. Sanal müze uygulamasının yapılacağı müzeler belirlenmeden önce ders kitaplarındaki kazanımlar incelenmiş ve bu kazanımlar doğrultusunda ziyaret edilecek müzelere karar verilmiştir. Etkinlik bitiminde öğretmen adaylarına merak ettikleri müzeleri sanal müze, sanal tur uygulamasıyla gezmeleri ve oradaki eserleri incelemeleri istenmiştir. Yapılan etkinlikler tamamlandıktan sonra hazırlanan sorular uygulamaya katılan 22 sosyal bilgiler öğretmen adayına farklı günlerde bireysel olarak Google Meet üzerinden sorulmuş ve yapılan görüşmeler 10-20 dakika arasında değişkenlik göstermiştir.

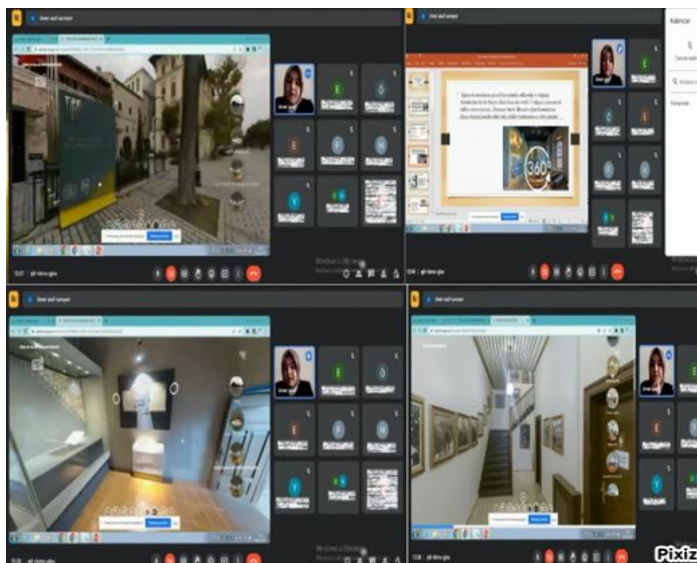
Katılımcı Eğitiminde Sunum ve Uygulama

Yapılan deneysel çalışmada araştırmacı süreç içerisinde yer almıştır. Araştırmacı sanal müzelerin tanıtımı için ön testin yapılmasından sonra süreci kendi yönlendirmiştir. Ayrıca süreç üzerinde yaşanacak aksaklıklara müdahaleyi araştırmacı en aza indirerek deneysel yapının korunmasına yardımcı olmuştur. Araştırma sürecini yönlendirecek olan eğitimde kullanılan sunum, uzman görüşü alınarak hazırlanmıştır. Sunumda sanal müzenin tanımı, dünyadaki ve Türkiye'deki gelişimi, avantajları ve dezavantajları konularına değinilmiştir. Sanal müzeler hakkında bilgilendirmede bulunulduktan sonra sanal müzelerde değerler eğitimi ile ilgili örnekler verilmiştir. Sunumun sonunda değerler eğitimi ile ilgili sosyal bilgiler kazanımları ve ders içeriklerine uygun sanal müzeler tanıtılmıştır. Ön test sonrası kullanılan sunum örnekleri Görsel 1'de gösterilmiştir.

Görsel 1. Uygulamaya ait sunum görselleri

Uygulanan sanal müzeye ait görseller Görsel 2'de gösterilmiştir.

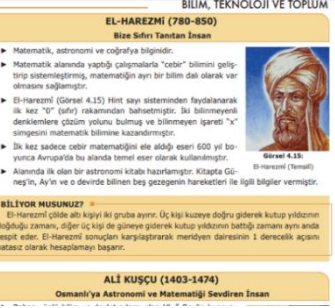

Görsel 2. Uygulamaya Ait Görseller

Sunumda tanıtılan sanal müze örneklerine Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, ders kitapları ve ilgili literatür tarandıktan sonra karar verilmiştir. Sıralanan ve uygun görülen sanal müze örnekleri alan uzmanı tarafından incelenmiş, örnekler üzerinde gerekli düzenlemeler yapılmış ve son halini almıştır. Sanal müzelerin seçiminde kullanılan bir ölçüt ise okullarda kullanılan ders kitaplarıdır. Uygulamada kullanılan bazı eserler, nesnelere, olaylar ve içerikler ders kitaplarında bulunan örneklerden yola çıkılarak hazırlanmıştır. Bu örneklerden bazıları Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4

Başvurulan kitaplara ait bilgiler

İncelenen Ders Kitabı	Öğrenme Alanı/Konu	Kitap örnek sayfa
Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitabı	Kültür ve Miras; (Değişen Dünya Değişen Osmanlı)	
Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitabı	Bilim Teknoloji ve Toplum (Bilimin Öncüleri)	

Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitabı

Etkin Vatandaş (Hâkimiyet Milletindir)

Görsel 6.17: Demokrasi Nöbeti

Demokrasi ve çağdaşlaşma yolunda ilerlemeye çalışan ülkemizde bu süreç zarar verebilecek olaylar gerçekleşmiştir. Özellikle 1960, 1971 ve 1980 askeri darbeleri buna örnek olarak gösterilebilir.

Günümüzde farklı yöntemlerin kullanıldığı darbe girişimlerinin amaçlarının aynı olduğunu görüyoruz. Hükümeti yıkmak veya iş göremez hale getirmek amacıyla yapılan bu darbeler kimi zaman ülkenin gelişmesini istemeyen güçler tarafından desteklenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları olan birtakim kişiler örgüt kurarak kendi menfaatleri uğruna vatanımıza ihanet etmişlerdir. Milletimizin demokrasiye ve milli egemenliğe bağlılığını hiçe sayan FETÖ (Fetullahçı Terör Örgütü) mensupları 15 Temmuz 2016 tarihinde bir kalkışma başlattılar. Bir grup FETÖ terör örgütü mensubu Boğaziçi ve Fethiye Sultan Mehmet Köprülerini saat 22.00 sıralarında tek taraflı olarak trafiğe kapattı. Anlaşım verilmeyen bu hareketlilik televizyon kanallarında haber oldu. Sosyal medyada Ankara ve İstanbul başta olmak üzere bazı şehirlerde patlama ve silah sesleri duyulduğu haberleri yer aldı.

Sosyal
Bilgiler
5.Sınıf
Ders
Kitabı

Kültür
(Ülkem Kültürüm
ve Tarihim)

Miras

Görsel 2.14 Van Urartu Kalesi

Sanal müzeler belirlenirken kazandırılmaya çalışılan değerlerle ilgili sanal müze uygulaması olup olmadığı araştırılmış ve dersin konusuna, öğrencinin seviyesine uygun sanal müze uygulamaları listelenmiştir. Listelenen bu uygulamalar sosyal bilgiler eğitimi alanında uzman olan iki öğretim üyesinin görüşüne sunulmuş ve onayı alınmıştır. Gerekli inceleme ve uzman görüşleri sonrasında uygulamaya ait bazı sanal müze örnekleri Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5.
Uygulamada kullanılan örnek müzeler

İncelenen Sanal Müze	Sanal Müze Görselleri
Türk ve İslam Eserleri Sanal Müzesi	
Çatalhöyük Sanal Örenyeri	
Samsun Gazi Sanal Müzesi	
Çanakkale Hamidiye Tabyası Sanal Müzesi	

Katılımcı eğitiminde kullanılan sanal müze örnekleri uygulama sırasında ayrıntılı olarak tanıtılmıştır. Sanal müzeye özgü tarihçe ve eser incelemesinin yanında katılımcılara sanal müze kullanımı ile ilgili teknik bilgilerde verilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada kullanılan veriler, 2022-2023 eğitim-öğretim yılının bahar döneminde Kütahya ili Dumlupınar Üniversitesi sosyal bilgiler öğretmenliği bölümünde öğrenim gören üçüncü sınıf düzeyindeki öğrencilerin oluşturduğu dört ders saati ve kişisel görüşme ile araştırmacı tarafından toplanmıştır. Veri toplama araçları uygulanmadan önce öğrencilerle kısa bir şekilde tanışılmış, onlara araştırma ve veri toplama araçları hakkında gerekli bilgiler verilmiş ve kişisel verilerin izinsiz şekilde kimseye paylaşılmayacağı taahhüt edilmiştir. Bu süreçte öğrencilere ön-test ve son-test olarak Teker ve Özer (2016) tarafından geliştirilen Sanal müze sanal tur memnuniyet ölçeği (SMSTMÖ) ve araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme soruları uygulanmıştır. Öğretmen adaylarından verilerin toplanma süreci iki aşamada tamamlanmıştır. İlk aşamada, uygulamaya başlanmadan önce SMSTMÖ ölçeği gruba uygulanmış ve veriler not edilmiştir. Ön-test verileri toplandıktan sonra, gruba sanal müze hakkında bilgi verilerek sanal müze uygulaması gerçekleştirilmiştir. Dört ders saati sonunda veri toplama sürecinin ikinci aşamasına geçilmiştir. Sürecin ikinci aşamasında ise, aynı öğretmen adaylarına aynı ölçek olan SMSTMÖ ölçeği son test olarak verilmiş ve veri toplama süreci tamamlanmıştır. Verilerin toplanması çevrimiçi olarak gerçekleşmiştir. Ölçeklerin tamamlanmasının ardından öğretmen adayına bireysel olarak çevrimiçi yapılan görüşmeler ile görüşler alınmıştır. Bu görüşmeler görüşme sonunda araştırmacı tarafından not edilmiş ve analizi yapılmıştır.

Araştırmada nicel verilerin çözümlenmesinde betimsel istatistiklerden ve verilerin dağılımı normallik varsayımını karşılamadığından Wilcoxon İşaretili Sıralar testinden yararlanılmıştır.

Araştırmada nitel verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Betimsel analiz yöntemi araştırmacının farklı olgu ve olaylar hakkında özet bilgi elde edebilmeleri için kullandıkları yöntemdir (Büyüköztürk, vd., 2010). Bu analiz için temel amaç bulguların özetlenmesi ve yorumlanarak sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu doğrultuda yapılan çalışma belirlenen temalar göre özetleme yorumlama yoluna gidilerek gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde nicel ve nitel verilerin çözümlenmesinden sonra ulaşılan bulgular araştırmanın amaçları doğrultusunda sunulmuştur.

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sanal Müze Kullanımına İlişkin Görüşleri

Araştırmanın birinci alt problemi “Sanal müze kullanımı sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sanal müze kullanımına ilişkin görüşlerini nasıl etkilemiştir?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu soruya cevap bulabilmek amacıyla öğretmen adaylarına sanal müze kullanımı öncesi ve sonrasında iki defa “Sanal Müze Sanal Tur Memnuniyet Ölçeği” uygulanmış ve puanlar arasındaki farklılaşma belirlenmeye çalışılmıştır. Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi sonuçları Tablo 6’daki gibidir.

Tablo 6.
Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sanal müze kullanımına ilişkin görüşleri

Son test- Ön test	N	SSO	SST	Z	P
Negatif Sıralar	6 ^a	10,83	65,00	1,99	,046
Pozitif Sıralar	16 ^b	11,75	188,00		
Eşit	0 ^c				
Toplam	22				

Tablo 6’ya göre öğretmen adaylarının sanal müze kullanımına ilişkin görüşlerini belirten ön test ve son test puanları arasında anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir ($Z=1,99$, $p<0,05$). Fark puanlarının sıra ortalaması ve toplam puanları dikkate alındığında söz konusu farklılığın öğretmen adaylarının son test puanları lehine olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre, öğretmen adaylarının sanal müze kullanımına ilişkin görüşleri yapılan etkinlikler sonucunda olumlu yönde değişmiştir denilebilir.

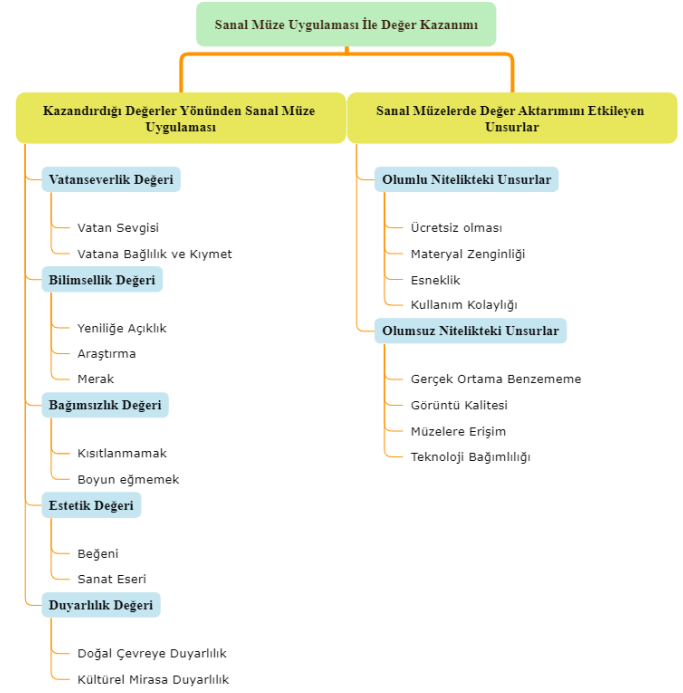
Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sanal Müzelerin Getirdiği Değerler Hakkındaki Görüşleri

Araştırmanın ikinci alt problemi “Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sanal müzelerin getirdiği değerlere ilişkin görüşleri nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Bu soruya cevap bulabilmek için öğretmen adaylarıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve öğretmen adaylarının belirttiği değerler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenerek verilen cevaplar doğrultusunda frekansları içeren tablolar ve kelime bulutu halinde sunulmuştur. Ayrıca öğretmen adaylarının görüşlerini belirten alıntılara da yer verilmiştir.

Tablo 7.
Öğretmen adaylarının sanal müzelerden kazanılan değerlere ilişkin görüşleri

Değer	f
Vatanseverlik	11
Bilimsellik	8
Bağımsızlık	6
Estetik	6
Duyarlılık	5
Toplam	41

Tablo 7 sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sanal müzelerden kazanılan değerlere ilişkin görüşlerini göstermektedir. Buna göre öğretmen adayları sanal müze aracılığıyla en çok vatanseverlik değerinin ($f=11$) kazanılacağına inanmaktadır. Bunu bilimsellik ($f=8$), bağımsızlık ($f=6$), estetik ($f=6$) ve duyarlılık ($f=5$) değerleri izlemektedir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının belirttikleri değerleri gösteren temalar ve kodlar Şekil 4.’teki gibidir.

Şekil 4. Öğretmen Adaylarının Sanal Müzelerden Kazanılan Değerlere İlişkin Görüşleri

Şekil 4. sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sanal müzeler aracılığıyla kazanılacağı düşünülen değerleri göstermektedir. Öğretmen adaylarının görüşleri “Kazandırdığı Değerler Yönünden Sanal Müze Uygulaması” ve “Sanal Müzelerde Değer Aktarımını Etkileyen Unsurlar” olmak üzere iki tema altında toplanmıştır. “Kazandırdığı Değerler Yönünden Sanal Müze Uygulaması” altında bulunan alt temalar “Vatanseverlik”, “Bilimsellik”, “Bağımsızlık”, “Estetik” ve “Duyarlılık” olarak bulunmuştur. “Sanal Müzelerde Değer Aktarımını Etkileyen Unsurlar” ise kendi içinde “Olumlu Nitelikteki Unsurlar” ve “Olumsuz Nitelikteki Unsurlar” olmak üzere iki alt temaya ayrılmıştır.

Kazandırdığı Değerler Yönünden Sanal Müze Uygulaması

Bu tema altında bulunan alt temalar “Vatanseverlik”, “Bilimsellik”, “Bağımsızlık”, “Estetik” ve “Duyarlılık” olarak belirlenmiştir. Oluşturulan alt temalar altındaki kodlar kullanım sıklığına göre aşağıda verilmektedir.

Vatanseverlik Değerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarıyla yapılan görüşmelerin analizi sonucunda sanal müzelerin en çok vatanseverlik değerinin ($f=11$) gelişimine katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Vatanseverlik değeriyle ilişkili belirlenen alt tema ve kodlar Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8.

Vatanseverlik değerine ilişkin alt tema ve kod tablosu

Tema	Alt Tema	Kod	Katılımcı
Kazandırdığı Değerler Yönünden Sanal Müze Uygulaması	Vatanseverlik	Vatan	Ö1, Ö3, Ö5, Ö15, Ö17, Ö20, Ö21, Ö22
		Sevgisi	
	Vatana Bağlılık ve Kıymet	Ö6, Ö7, Ö19	

Tablo 8'e göre "Vatanseverlik" alt teması kendi içinde "Vatan Sevgisi" ve "Vatana Bağlılık ve Kıymet" olmak üzere kodlara ayrılmıştır. Öğretmen adayları, geçmiş savaflara ait eserlerin sanal müze aracılığıyla görülmesinin vatanseverlik değerini olumlu yönde etkileyeceğini belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarının bu konudaki görüşlerini yansıtan doğrudan alıntılar aşağıdaki gibidir.

Sanal müzeler aracılığıyla öğrencilerin değer algıları olumlu yönde değişebilir. Örneğin ben öğrencilerime Ankara Kurtuluş Savaşı Müzesi, Gelibolu Savaş Müzesi gibi müzeleri gezdirerek vatanseverlik değerlerini geliştirebilirim (Ö17).

Ö17'ye göre öğrencilerin geçmişin izlerine tanık olması onların vatanseverlik değer algılarını geliştirebilir. Ö21'de benzer şekilde düşüncelerini aşağıdaki gibi açıklamaktadır.

Sanal müzelerin öğrencilerin öğrenimine katkı sağlayacağını düşünüyorum. Örneğin Çanakkale savaşımdan kalma kalıntıların olduğu bir müzede öğrencilere sanal tur yaptırarak bizler için canını feda eden askerlere saygı duymayı öğretip vatan sevgisi aşılayabiliriz (Ö21).

Katılımcılar savaş müzelerini görmeyen öğrencilerin vatanseverlik değerini geliştireceğine inanmaktadır. Çünkü yaşanan bu savaflar geçmiş zamana ait olduğu için öğrencilerin zihinlerinde soyut yer kaplamakta dolayısıyla anlaşılması daha zordur. Sanal müzeler aracılığıyla hem öğretilmek istenen bilgiler somutlaştırılmakta hem de değer öğretimi daha etkili olmaktadır. Ö22 bu konudaki düşüncesini aşağıdaki sözlerle açıklamaktadır.

Değerler soyut kavramlar olduğu için öğrenciler bu tür kavramları anlamada çoğu zaman zorluk çekerler bu nedenle soyut kavramların somutlaştırılması öğrenmeyi daha kalıcı kılar. Müzeler genelde bizden önce yaşamış insanlara, savaflara ait kalıntılar olduğu için öğrenciler bunu gördüklerinde vatanseverlikleri gelişebilir (Ö22).

On yedi, yirmi bir ve yirmi iki numaralı öğretmen adaylarının görüşlerinde olduğu gibi vatanseverlik genel olarak cephede savaşmak yani ülkesinin toprak bütünlüğünü sağlamak için canı pahasına girilen çabayı belirtmektedir.

Ö1 "Sanal müzeler genellikle Tarihle ilgilidir. Bence ilk olarak vatanseverlik değerinin gelişimi sağlar", Ö15 "Geçmiş zamana ait kalıntıları görmek vatanın değerinin daha iyi anlaşılmasını sağlar", Ö16 "Sanal müzeler aracılığıyla öğrencilere birçok tarihi mekân gösterilip öğrencilerin vatanseverlik değer algıları geliştirilebilir" sözleriyle sanal müzelerle vatanseverlik değerini ilişkilendirmişlerdir. Bir,

üç, beş, on beş ve on altı numaraları öğretmen adayları benzer olarak savaflara ait kalıntıları gösteren müzelerin öğrencilerin vatanseverlik algısını olumlu yönde etkileyeceğini ifade etmektedir. Bunun dışında vatanın çıkarlarını koruyan ve onu ileriye taşımak için çaba gösteren kişiler de öğretmen adayları tarafından vatansever bireyler olarak adlandırılmaktadır. On dokuz numaralı öğretmen adayı bu konudaki görüşünü "...vatanını korumak ve geliştirmek için bir şeyler ortaya koyan insanlara ait kalıntıları görmek öğrencilerin vatanseverlik algısını geliştirir" sözleriyle ifade etmektedir. Katılımcıların bu konudaki görüşlerini yansıtan doğrudan alıntılardan örnekler aşağıda sunulmuştur.

Tarihi bir müze içinde sadece kalıntılar bulunmaz. Bilim ve Teknoloji müzelerinde olduğu gibi geçmişte oluşturulan çeşitli icat ve eserlere de yer verilebilir. Öğrenciler bu buluş ve eserleri gördüklerine kendilerine olan güvenleri artabilir ve vatanlarına daha çok bağlılık duyabilirler (Ö6).

Ö6'ya göre geçmiş dönemlere ait icatları görmek öğrencilerin kendilerine olan güvenlerini artırıp bilimsellik değerlerini olumlu yönde değiştirmektedir. Ö7 ise bu eserlerin hangi şartlar altında oluşturulduğunu görmeyen de bilimsellik değerinin gelişimde etkisi olabileceğini ifade etmektedir. Çünkü zor şartlar altında bu eserler ortaya çıktıysa bilim ve teknolojinin oldukça ileri bir seviyede olduğu günümüzde daha ileri seviyede eserler ortaya çıkarılabilir. Ö7 bu konudaki düşüncesini aşağıdaki sözlerle ifade etmektedir.

Sanal müzeler sadece bir eserin geçmişinin anlatımından ibaret değildir. Bir mekânın ya da orada ortaya çıkan eserlerin ne şartlar altında oluşturulduğunu görmek önemlidir. Sadece o eserleri görmekle yetinmez aynı zamanda o ruhu hissetmeye çalışırsak vatanımızın kıymetini daha iyi anlamış oluruz (Ö7).

Ö7'nin de belirttiği gibi öğrenciler sanal müzeler aracılığıyla sadece çeşitli eserleri ve yerleri görmezler. Aynı zamanda o eserler oluşturulurken hâkim olan ruhu da hissedebilirler. Öğrencilerin kurmuş oldukları empati yeteneğiyle birlikte vatanın kıymeti daha iyi anlaşılabilir ve vatana olan bağlılıkları artırılabilir.

Bilimsellik Değerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğretmen adayları tarafından en çok belirtilen ikinci değer bilimsellik (f=8) olarak bulunmuştur. Bilimsellik alt teması altında oluşturulan kodlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 9.

Bilimsellik değerine ilişkin alt tema ve kod tablosu

Tema	Alt Tema	Kod	Katılımcı
Kazandırdığı Değerler Yönünden Sanal Müze Uygulaması	Bilimsellik	Yeniliğe Açıklık	Ö2, Ö4, Ö8
		Araştırma	Ö1, Ö10
	Merak	Ö13, Ö14, Ö21	

Tablo 9'a göre "Bilimsellik" alt teması kendi içinde "Yeniliğe Açıklık", "Araştırma" ve "Merak" olmak üzere kodlara ayrılmıştır. Yeniliğe açıklıkla ilgili öğretmen adaylarına ilişkin doğrudan ifadeler aşağıdaki gibidir.

Sosyal bilgiler öğretmenliği bölümü öğrencisi olarak okumayı, yazmayı, gezmeyi ve keşfetmeyi severim. Yeniliğe açık bir insanım. Öğretmen olarak göreve başladığımda da sanal müzelerden yararlanarak öğrencilerime yenilikçi, bilimsel bir bakış açısı kazandırabilirim (Ö2).

Ö2 bilimsellik değerinin özelliklerinden biri olan yenilikçi bakış açısıyla sanal müzeleri ilişkilendirmiştir. Ö4 ise bilimsellik değeri ile keşfetmeyi ilişkilendirmiş ve aşağıdaki gibi örneklendirmiştir.

Sanal müzeler okul için etkili bir öğrenme keşfetme aracı. Kullanımı kolay. Öğrencileri Türkiye'nin her yerinde bulunan müzelerle götürmek birçok açıdan mümkün olmayabiliyor. Ancak sanal müzeler aracılığıyla öğrencilerin yeni yerler keşfetmesi sağlanabilir. Onlarda merak duygusu uyandırabilir (Ö4).

Öğretmen adayları sanal müzeleri değerler eğitimi açısından değerlendirirken Ö2 gibi Ö8 de yenilikçi bakış açısına sahip olduğu için sanal müzelerden yararlandığını belirtmiş ve bunu bilimsellik değeri ile ilişkilendirmiştir. Bazı öğretmen adayları ise kendi özelliklerinden ziyade sanal müzelerin öğrencilerin yenilikçi bakış açılarını destekleyeceği yönünde açıklamada bulunmuşlardır. Yenilikçi bakış açısı dışında Ö10 sanal müzelerin kişileri araştırmaya teşvik ettiği için bilimsellik algılarını geliştirdiğini ifade etmiştir. Ö10 ile benzer görüşe sahip olan Ö1 bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki gibi belirtmektedir.

Sanal müzeler hakkında daha önce bilgi sahibiydim. Araştırmayı severim. Bilim teknik dergisini düzenli olarak okuyorum. Geçen ayki sayısında sanal müzeler hakkında bilgi veriliyordu. Ben de bu konu hakkında böylelikle bilgi sahibi olmuş ve internet sitelerinden bazı müzeleri gezmiştim. İstanbul'da bulunan İslam Bilim ve Teknoloji tarihi müzesi bu müzelerden biriydi. Fuat Sezgin tarafından oluşturulan bu müze öğrencilere gezdirilerek bilimsellik değer algıları olumlu yönde etkilenebilir (Ö1).

Birinci öğretmen adayı Fuat Sezgin tarafından oluşturulan İslam Bilim ve Teknoloji Müzesini gezdikten sonra öğrencilerin bilimsellik değer algılarının geliştirilebileceğini düşünmektedir. Katılımcı daha önce araştırma merakı sayesinde sanal müzeler hakkında bilgi sahibi olduğunu da eklemiştir. Öğretmen adayları yeni yerler görme merakı sayesinde öğrencilerin bilimsellik değerlerinin olumlu yönde etkileceğini düşünmektedir (Ö14). Bilimsellik teması altında oluşturulan kodlardan biri merakla ilgilidir. Öğretmen adaylarının doğrudan ifade ettiği görüşleri aşağıda verilmiştir.

Sosyal bilgiler dersi disiplinler arası bir ders. Bu derste çok fazla yer ismi ya da coğrafi terim geçiyor. Öğrenciler ve biz bizzat gidip oraları göremesek bile bu yerleri öğrenebilir, meraklarını giderebilirler. O yerler hakkında bilgi sahibi olabilirler. Tüm bunların öğrencilerin bilimsellik algılarını olumlu yönde değiştireceğine inanıyorum (Ö13).

Ö13 özellikle soyut nitelikteki kavramların sanal müzeler aracılığıyla somutlaştırılmasının öğrencilerin bilimsellik algılarını olumlu yönde değiştireceğine inanmaktadır. Ö21 ise bilimsellik için gereken niteliklerden biri olan merak ile sanal müzeleri ilişkilendirmiş ve aşağıdaki gibi örneklendirmiştir.

Öğrenciler de kendi başlarına sanal müze turu yapabilir bu sayede birçok anlamda kendini geliştirebilir daha fazla merak edip daha fazla araştırma yapmaya yönlenebilmesi açısından sanal müzeler önemlidir. Bu

uygulamanın öğrenciler açısından birçok bilimsel kazanımı olabilir (Ö21).

Öğretmen adayları merak duygusunun öğrencilerini daha fazla araştırma yapmaya sevk edeceğini düşünmektedir. Öğrencilerin merakları arttıkça yeni yerler görme ve öğrenme istekleri artacak ve bu doğrultuda sanal müzelerden daha fazla yararlanacaklardır.

Bağımsızlık Değerine İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan öğretmen adayları tarafından en çok belirtilen değerlerden bir diğeri bağımsızlık (f=6) olarak ifade edilmektedir. Bağımsızlık alt teması altında bulunan kodlar Tablo 10'daki gibidir.

Tablo 10.

Bağımsızlık değerine ilişkin alt tema ve kod tablosu

Tema	Alt Tema	Kod	Katılımcı
Kazandırdığı Değerler		Kısıtlanmamak	Ö9, Ö11
Yönünden Sanal Müze Uygulaması	Bağımsızlık	Boyun Eğmemek	Ö12, Ö13, Ö18, Ö22

Tablo 10'a göre "Bağımsızlık" alt teması kendi içinde "Kısıtlanmamak" ve "Boyun Eğmemek" olmak üzere kodlara ayrılmıştır. Kısıtlanmamak, genelde öğretmen adayları (Ö9, Ö11) tarafından sadece siyasi anlamda değil kültürel, ekonomik vb. alanlardaki bağımsızlığı da içermektedir. On bir numaralı öğretmen adayı bu düşüncesini Atatürk'ün yaptığı inkılaplarla örneklendirmiştir. Bu konudaki düşüncelerini yansıtan doğrudan ifade aşağıdaki gibidir.

Millî Mücadele yıllarında özellikle Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde verilen mücadelenin izlerini öğrenciler sanal müzeler aracılığıyla görebilir. Kısıtlanmamak, tam bağımsız olabilmek için yapılan inkılaplar böylelikle öğrencilere hissettirebilir (Ö11).

Öğretmen adayları tam bağımsızlığın dışında özellikle siyasi anlamda bağımsızlığın sanal müzeler kullanılarak geliştirilebileceğini belirtmektedir. On üç numaralı öğretmen adayı sanal müzeler sayesinde öğrenciler devletimizin başka devletlerin egemenliğine girmemek için verdiği çabayı görebilir sözleriyle ifade etmektedir. Bu konuda on iki, on sekiz ve yirmi iki numaralı öğretmen adaylarının görüşleri aşağıda verilmiştir.

Türk toplumları eski tarihlerden beri çok geniş bir coğrafyada kimsenin boyundurluğu altına girmeden yaşamış ve çeşitli eserler vermişlerdir. Öğrenciler sanal müzelerden yararlandıklarında Türklerin yaşayışlarına dair izleri görebilecek ve bağımsızlığın ne kadar önemli olduğunu anlayabileceklerdir (Ö12).

Türk milleti geçmişten günümüze hiç kimseye boyun eğmemiş ve bir başka devlete bağlı olmamıştır. Bağımsız kalabilmek için vatan toprakları şehit kanlarıyla sulanmıştır. Sanal müzelerde öğrenciler atalarından kalan özellikle savaşlarla ilgili eserleri gördükçe bağımsızlık uğruna verilen mücadeleye yakından şahit olabilir (Ö18).

Ö12 ve Ö18'e göre sanal müzeler aracılığıyla Türklerin bağımsız yaşayışlarına ilişkin izler görülebilir. Böylelikle öğrenciler bağımsızlığın ne kadar önemli olduğunu fark edebilir.

Sanal müzeler sayesinde öğrenciler önemli şahsiyetler ve yaptıkları eserler hakkında bilgi sahibi olabilirler. Bağımsızlığın kolay elde edilmediğini böylelikle öğrenmiş olurlar (Ö22).

Sanal müze denildiğinde öğretmen adaylarının genellikle aklına tarihi müzelerin geldiği anlaşılmaktadır. Bu sebeple vatanseverlik ve bağımsızlık değerlerinin daha çok ifade edildiği düşünülmektedir. Bu değerlerin dışında öğretmen adayları tarafından daha sık yinelenen değer ifadelerinden bir diğeri estetik olarak bulunmuştur.

Estetik Değerine İlişkin Bulgular

Öğretmen adaylarının sanal müzeler aracılığıyla kazandırılabilen değerlerden bir diğeri estetikdir. Estetik alt teması altında bulunan kodlar Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11.

Estetik değerine ilişkin alt tema ve kod tablosu

Tema	Alt Tema	Kod	Katılımcı
Kazandırdığı Değerler Yönünden Sanal Müze Uygulaması	Estetik	Beğeni	Ö5, Ö16, Ö22
		Sanat Eseri	Ö3, Ö14, Ö21

Tablo 11’e göre “Estetik” alt teması kendi içinde “Beğeni” ve “Sanat Eseri” olmak üzere kodlara ayrılmıştır. Sanal müzeler içinde bulunan eserler ve geçmiş dönemden günümüze ulaşan kalıntılar dönemin şartlarıyla değerlendirildiğinde dönemdeki estetik algısının ne kadar gelişmiş olduğunu göstermektedir (Ö22). Beş ve on altı numaralı öğretmen adayları sanal müzeleri kullandıklarındaki beğenilerini aşağıdaki cümlelerle ifade etmişlerdir.

Daha önce Gaziantep’te bulunan Zeugma müzesini sanal müze uygulaması aracılığıyla ziyaret ettim. Müze içerisinde bulunan iki bin yıldan fazla süre önce yapılmış mozaikleri gördüğümde hayret ettim ve eserleri çok beğendim. O dönemdeki insanların sahip oldukları bilgiyi, tecrübeyi ve imkânları çok merak ettim. Öğretmen olarak göreve başladığımda öğrencilerimin de bu güzel eserleri görmelerini çok isterim (Ö5).

Ö5 ve Ö16 geçmiş dönemlerde yapılan eserleri sanal müzeler aracılığıyla görmenin öğrencilerin estetik değer algılarını olumlu yönde değiştirebileceğini belirtmektedir.

Gidip canlı göremediğim yerleri görmek ve merakımı gidermek için sanal müze ve sanal tur uygulamalarını kullanıyorum. Göbeklitepenin gizemiyle ilgili bir yazı okumuştum. Okuduğum bu yazı çok ilgilimi çekti. Haberden sonra biraz araştırma yaptım ve Göbeklitepeyi sanal tur uygulamasıyla gezdim. Binlerce yıl öncesinin kalıntılarını görmek hoşuma gitti. Taşlar üzerine işlenen motifleri çok beğendim (Ö16).

Sanal müze uygulamasını kullanan öğretmen adayları deneyimlerinden bahsetmiş ve özellikle geçmiş dönemden günümüze kalan eserleri beğendiklerini belirtmişlerdir. Sanal müze uygulaması kullanımını müzede bulunan sanat eserleriyle bağdaştıran öğretmen adayları görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmektedirler.

Sanal müze uygulamasının değer edindirmede çok etkili olduğunu düşünüyorum. Müzeleri canlı görme imkânına öğrenciler her zaman

sahip olamayabiliyor. Bunun için maddi imkânlar yeterli olmuyor ve izin noktasında sıkıntı çekiliyor. Sanal müze uygulamasının kullanımının kolay olması ve ücretsiz olması nedeniyle öğretmen ve öğrenciler tarafından kolaylıkla kullanılabilir. Öğrenciler sanal müzeler içerisinde bulunan sanat eserlerini görebilerek estetik bir bakış açısına sahip olabilir (Ö3).

...örneğin Odunpazarı Modern Müzesi gibi birçok sanat eserinin görülebildiği müzeleri ziyaret etmek öğrencilerin estetik değerlerini geliştirebilir (Ö14).

Sosyal bilgiler dersi içerisinde bulunan bazı ünitelerde müzeler, eserler ve geçmişe dair kalıntılarla ilgili teorik bilgiler bulunuyor. Bu ders sadece düz anlatım ya da gösteri gibi yöntemlerle işlendiğinde öğrenciler için kalıcı olmuyor. Ancak bu konular anlatılırken yeri geldikçe sanat eserleri ya da oluşturulan diğer eserler sanal müze uygulamasıyla gösterilse öğrenciler için daha kalıcı ve öğretici olur (Ö21).

Güzellik algısı ve sanat eseri algısı estetik değerinin içinde yer alan unsurlardandır. Bu sebeple öğrencilerin sanat eserlerine yönelik yaptıkları vurgu, estetik değeriyle ilişkilendirilmiş ve bu tema altında işlenmiştir.

Duyarlılık Değerine İlişkin Bulgular

Sanal müzelerin etkisi olabileceği düşünülen bir diğer değer öğretmen adayları tarafından duyarlılık olarak belirtilmiştir. Bu değer altında yer alan kodlar Tablo 12’de belirtilmektedir.

Tablo 12.

Duyarlılık değerine ilişkin alt tema ve kod tablosu

Tema	Alt Tema	Kod	Katılımcı
Kazandırdığı Değerler Yönünden Sanal Müze Uygulaması	Duyarlılık	Doğal Çevreye Duyarlılık	Ö4, Ö10
		Kültürel Mirasa Duyarlılık	Ö8, Ö12, Ö15

Tablo 12’ye göre “Duyarlılık” alt teması kendi içinde “Doğal Çevreye Duyarlılık” ve “Kültürel Mirasa Duyarlılık” olmak üzere kodlara ayrılmıştır. Doğal çevreye duyarlılık öğretmen adayları tarafından çevreye karşı saygılı olmak ve geçmişten kalan eserleri korumakla ilişkilendirilmiştir (Ö10). Dört numaralı öğretmen adayı doğal çevreye duyarlılık konusundaki düşüncelerini aşağıda belirtmektedir.

Sanal müzelerin öğrencilere kazandırabileceği değerlerden biri olarak doğal çevreye duyarlılık değerini görüyorum. Çünkü öğrenciler binlerce, yüzlerce yıl öncesinden kalan bu eserleri gördükçe onları korumayı ve gelecek nesillere ulaştırmayı vazife edinebilir (Ö4).

Doğal çevreye duyarlılık, öğretmen adayları tarafından genellikle günümüze ulaşan eserleri, kalıntıları korumakla ilişki olarak ifade edilmiştir. Bunun dışında öğretmen adayları sanal müzelerin kültürel mirasa duyarlılıkta önemli bir aracı rol üstlendiğini de belirtmektedir. Öğretmen adaylarının kültürel mirasa duyarlılıkla ilgili doğrudan ifadeleri aşağıdaki gibidir.

Sosyal bilgiler dersi, geçmişten günümüze kadar yapılanları aktaran bir köprü gibi. Sanal müzelerin bunun için gerekli olduğunu düşünüyorum. Öğrenciler kendi milletlerini böylelikle daha iyi tanıyabilir ve kültürel miraslarına karşı daha duyarlı olabilirler (Ö8).

Sanal tur ve sanal müze uygulamaları sayesinde müzelerin değeri daha iyi anlaşılabilir. Müzeler daha iyi tanındığında öğrenciler kültürel miraslarını daha iyi bilip onları koruyabilirler. Ayrıca müzelerin sadece bir toplumun değil tüm insanlığın mirası olduğu daha iyi anlaşılabilir (Ö12).

Müzelerdeki eserler kültürümüzün ve değerlerimizin en kalıcı kanıtlarıdır. Bu açıdan somut bilgi edinerek daha iyi bir öğrenme gerçekleşir (Ö15).

Sanal müzeler kendi kültürümüze ait çok sayıda maddi ve manevi unsuru barındırdığından sanal müzelerin kullanımı kültürel mirasa olan duyarlılığı artırmaktadır. Öğretmen adaylarının doğrudan ifadeleri bu görüşü destekler niteliktedir. Sanal müzelerde değer aktarımının etkili olabilmesi için öğretmen adayları bazı unsurların gerekliliğini ifade etmiştir. Bu unsurlar aşağıda verilmektedir.

Sanal Müzelerde Değer Aktarımını Etkileyen Unsurlar

Bu tema altında bulunan alt temalar "Olumlu Nitelikteki Unsurlar" ve "Olumsuz Nitelikteki Unsurlar" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Oluşturulan alt temalar altındaki kodlar kullanım sıklığına göre sunulmaktadır.

Olumlu Nitelikteki Unsurlar

Öğretmen adaylarıyla yapılan görüşmelerde öğretmen adayları sanal müzelerde değer aktarımını etkileyen bazı unsurlar olduğundan bahsetmişlerdir. Olumlu nitelikteki unsurlara ilişkin oluşturulan alt tema ve kodlar Tablo 13'te verilmektedir.

Tablo 13.

Olumlu nitelikteki unsurlara ilişkin alt tema ve kod tablosu

Tema	Alt Tema	Kod	Katılımcı
Sanal Müzelerde Değer Aktarımını Etkileyen Unsurlar	Olumlu Nitelikteki Unsurlar	Ücretsiz Olması	Ö2, Ö8, Ö15, Ö16
		Materyal Zenginliği	Ö1, Ö4, Ö9
		Esneklik	Ö11
		Kullanım Kolaylığı	Ö20

Tablo 13'e göre "Olumlu Nitelikteki Unsurlar" alt teması kendi içinde "Ücretsiz Olması", "Materyal Zenginliği", "Esneklik" ve "Kullanım Kolaylığı" olmak üzere kodlara ayrılmıştır. Sanal müzelerin ücretsiz olmasıyla ilgili on altı numaraları öğretmen aday görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

Sanal müzeleri sadece öğretmenler, öğretmen adayları ve öğrenciler kullanmıyor. Müzeler öğretmenlere ve öğrencilere ücretsiz diye biliyorum. Ancak halktan herhangi biri için ücretli olabiliyor. Bu da müze kullanımının önünde bir sınırlılık bence. Sanal müzelerin ücretsiz olması nedeniyle isteyen herkes bu uygulamayı ücretsiz kullanabilir ve bazı değerler böylelikle kazanılabilir (Ö16).

Sanal müzelerin ücretsiz olmasının değer edindirmede olumlu etkisi olduğunu belirten diğer öğretmen adayları da bulunmaktadır (Ö8, Ö15, Ö2).

Öğretmen adaylarına göre sanal müzelerin olumlu niteliklerinden bir diğeri dersler için materyal zenginliği oluşturmasıdır. Oluşturulan materyal zenginliği sayesinde

öğrenciler konuları öğrenmede çeşitli avantajlar elde edebilir. Örneğin Ö4 bu konudaki düşüncesini "Sanal müzeler aracılığıyla çocukların görsel zekâsını geliştirebilirim. Çocukların coğrafi konumları öğrenmesinde kolaylıkla yardımcı olurum" diyerek ifade etmiştir. Ö1 ve Ö9 da benzer olarak sanal müzelerin öğrenme çeşitliliğine yardımcı olacağı düşüncesindedir. Sanal müzelerin sağladığı olanaklardan bir diğeri istenilen yer ve zamanda bu uygulamanın kullanılabilmesidir. On bir numaralı öğretmen adayı bu konudaki düşüncesini aşağıda belirtmiştir.

Öğretmen olarak atandığımda öğrencilerimle birlikte müze gezisi yapacak olsam yasal izin, maddiyat ve planlama noktasında büyük ihtimal sıkıntı yaşarım. Bu gibi etkinliklerin yapılabilmesi için ekstra bir zaman dilimi gerekiyor. Ancak sanal müzelerden istediğimiz zaman yararlanabiliyoruz yani daha esnek bu sebeple bence tercih edilmesi gereken bir uygulama (Ö11).

Sanal müze gezisi için ek bir planlamaya ihtiyaç duyulmaması ve istenilen her an bu uygulamadan yararlanabilmesi nedeniyle öğretmen adayları tarafından olumlu olarak nitelendirilmiştir. Bunun yanında sanal müze uygulaması kullanımının kolaylığı ile ilgili yirmi numaralı öğretmen adayı görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmektedir.

Sanal müze uygulamasını kullanabilmek için teknik ya da ekstra bir bilgi gerekmiyor. Kullanımı kolay. Sadece okları kullanarak rahatlıkla müzeler gezilebiliyor. Arada okları hareket ettirmekte zorlansam da bu problemin benden kaynaklandığını düşünüyorum (Ö20).

Sanal müzelerin ara yüzünün kolay olması ve herhangi bir teknik bilgiye gerek duyulmaması öğretmen adayların tarafından olumlu bulunan niteliklerdendir.

Olumsuz Nitelikteki Unsurlar

Sanal müze kullanımını olumlu etkileyen unsurların yanında olumsuz etkileyen unsurlar da bulunmaktadır. "Olumsuz Nitelikteki Unsurlar" alt teması altında oluşturulan kodlar Tablo 14'te belirtilmektedir.

Tablo 14.

Olumsuz nitelikteki unsurlara ilişkin alt tema ve kod tablosu

Tema	Alt Tema	Kod	Katılımcı
Sanal Müzelerde Değer Aktarımını Etkileyen Unsurlar	Olumsuz Nitelikteki Unsurlar	Gerçek Ortama Benzememe	Ö5, Ö10, Ö13, Ö17, Ö21
		Görüntü Kalitesi	Ö3, Ö7, Ö14
		Müzelere Erişim	Ö6, Ö18, Ö22
		Teknoloji Bağımlılığı	Ö12, Ö19

Tablo 14'e göre "Olumsuz Nitelikteki Unsurlar" alt teması kendi içinde "Gerçek Ortama Benzememe", "Görüntü Kalitesi", "Müzelere Erişim" ve "Teknoloji Bağımlılığı" olmak üzere kodlara ayrılmıştır.

Olumsuz olarak nitelendirilen kodlardan ilki gerçek ortama benzememedir. Ö5, Ö10, Ö13, Ö17, Ö21 sanal müzelerin birçok avantajı olmasına karşın gerçek ortamın yerini tutmayacağı ifade etmektedir. Örneğin Ö13 "Sanal müzeler etkili

bir öğretim aracı olabilir ancak param ve zamanım varsa yerinden görmeyi daha çok isterim. Çünkü aslının yerini tutacağını düşünmüyorum” demiştir. Ö21 ise “... sanal müzelerin en önemli sınırlılığı gerçek ortamın dışında olması” diyerek sanal müzelerin dezavantajlarına değinmiştir. Sanal müzelerin diğer olumsuz niteliklerinden biri görüntü kalitesidir. Bazı öğretmen adayları (Ö3, Ö7) görüntü kalitesinin istenen düzeyde olmamasından kaynaklı sanal müzelerin etkin olarak kullanılmadığını ve bunun değer edindirmede olumsuz etkisi olduğundan bahsetmektedir. Ö14 bu konudaki düşüncesini “Sanal müzedeki bazı eserleri yakından görüntülemek istediğimde imleci yaklaştıkça görüntünün bulanıklaştığını fark ettim. Bu sanal müze kullanımında karşılaşılabilecek olumsuz bir durum” sözleriyle ifade etmektedir. Bunun dışında bazı müzelerin sanal müze ya da sanal tur uygulamasıyla görüntülenememesi öğretmen adayları tarafından bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir (Ö6, Ö22). On sekiz numaralı öğretmen adayı bu konudaki fikrini aşağıdaki gibi ifade etmektedir.

Siz bazı sanal müzeleri tanıttıktan sonra ben de evde birkaç müzeyi sanal olarak gezmek istedim ama bazı müzelerin sanal müze uygulaması yoktu (Ö18).

Öğretmen adayları tarafından ifade edilen bir diğer olumsuzluk sanal müze gibi bazı uygulamaların öğrencileri teknoloji bağımlılığına iteceği düşüncesidir. Bu konudaki düşüncesini Ö12 “Günümüzde en büyük problemlerden biri sanala olan yönelim bu sebeple sanal uygulamaların çok kullanılmaması taraftarıyım” diyerek belirtirken Ö19 “Çocukları daha çok teknoloji kullanımına iteceği için internette daha fazla vakit geçireceklerdir. Bu da bir süre sonra bir sorun yaratabilir. Ayrıca her şeyi internette halletme gibi bir alışkanlıkları da doğabilir” diye ifade etmiştir.

Öğretmen adayların sanal müze uygulamasının değerlerin öğretimine etkisi hakkındaki görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde vatanseverlik, bilimsellik, bağımsızlık, estetik ve duyarlılık değerlerinin öğretiminde etkili olduğu görüşünde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan sanal müze etkinliği öğretmen adaylarının sanal müzeler hakkındaki görüşlerini olumlu olarak etkilemiştir ve bu farklılık anlamlı düzeydedir. Öğretmen adayları sanal müzelerde değer aktarımını etkileyen unsurları olumlu ve olumsuz olmak üzere iki farklı şekilde değerlendirmişlerdir. Sanal müze uygulamasının ücretsiz olması, materyal zenginliği, kullanım esnekliği ve kolaylığı olumlu olarak belirtilen unsurlardır. Olumsuz unsurlar ise sanal müze uygulamalarından bazılarının gerçek ortama benzememe, görüntü kalitesinin düşük olması ve tüm müzeler için sanal müze ve sanal tur uygulamasının kullanılmaması ve teknoloji bağımlılığıdır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmada ilk olarak sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sanal müze kullanımına yönelik düşüncelerini belirlemek amacıyla Teker ve Özer (2016) tarafından geliştirilen “Sanal Müze Sanal Tur Memnuniyet Ölçeği (SMSTMÖ)” kullanılmıştır. Söz konusu ölçek uygulama öncesinde ve sonrasında öğretmen adaylarına uygulanmıştır. Öğretmen adaylarına uygulanan SMSTM

Ölçeğinden elde edilen ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu durum yapılan uygulamanın öğretmen adaylarının sanal müze ile ilgili görüşlerini olumlu yönde etkilediğini göstermiştir. Araştırmamızın bu bulgusu, İlhan ve Dolmaz’ın (2022) yaptığı çalışmada sanal müzelerin eğitim alanı olarak kullanılabilmesi görüşüyle paralellik göstermektedir. Şahin (2019) ve Sürme ve Atılğan (2020) benzer şekilde sanal müze kullanımının öğrencilerin tutumlarında olumlu etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Öğretmen adaylarına göre sanal müzeler vatanseverlik, bilimsellik, bağımsızlık, estetik ve duyarlılık değerlerini kazandırmaya yardımcı olmaktadır. Sosyal bilgiler öğretmen adayları sıralanan değerlerin kazandırılmasında sanal müze içerisindeki eserlerin tarihinin güzellik ve beğeni duygusunu desteklemesinin, eserlerin üç boyutlu olarak görülüp incelenmesinin ve eserler hakkında önemli bilgiler edinmelerinin değer kazanımında etkili olduğunu belirtmişlerdir. Meirkhanovna vd., (2022) yapmış oldukları çalışmada sanal müzelerin öğrencilerin kültürel mirasa duyarlılık, bilimsellik, yardımseverlik, estetik ve vatanseverlik değerlerini olumlu yönde etkilediğini belirlemiştir.

Sanal müze uygulaması kazandırdığı değerler yönünden incelendiğinde ulaşılan değerlerden biri vatanseverliktir. 2018 sosyal bilgiler eğitim programında yer verilen vatanseverlik değeri yurt sevgisi ve ülkelere yönelik aitik duygusunu kazandırmada önemli bir yere sahiptir (Baş, Buldu ve Meydan, 2022). Öğretmen adayları geçmiş savaflara ait eserlerin sanal müze kullanılarak görülmesinin vatanseverlik değerini olumlu yönde etkilediği görüşünde bulunmuşlardır. Araştırmamızın bu bulgusu, Topkan ve Erol’un (2022) yaptığı çalışma sonucuyla paralellik göstermektedir. Kaschak (2014) çalışmasında müzelerin öğrencilerin tarihi olayları ve vatandaşlık meselelerini anlamalarını kolaylaştıracağını belirtmiştir. Benzer şekilde Demirci (2009) yapmış olduğu çalışmada müze kullanımının öğrencilerin ‘vatanseverlik’ değerini olumlu etkileyeceğini ifade etmiştir.

Sanal müzeler kullanılarak kazandırılacak değerlerden biri bağımsızlık olarak ifade edilmiştir. Bağımsızlık gibi soyut kavramların öğretiminde uygun yöntem, teknik ve materyallerin kullanımı önemlidir (Ünal ve Er, 2017). Genel olarak elde edilen bulgulardan hareketle sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bağımsızlık değerinin sanal müze ile kazandırılmasının vatana bağlılık ve sorumluluk duygularını geliştirdiğini belirtmişlerdir. Araştırma sonucuyla paralel olarak Kaschak (2014) çalışmasında müzelerin öğrencilerin tarihi olayları ve vatandaşlık meselelerini anlamalarını kolaylaştıracağını ifade etmiştir. Araştırma sonucuyla benzerlik gösteren çeşitli çalışmalar da bulunmaktadır (Filiz, 2010; Meydan ve Akkuş, 2014; Taşdemir, Kuş ve Kartal, 2012; Üztemur, Dinç ve Acun, 2019).

Sanal müzeler aracılığıyla kazandırılacak değerlerden bir diğeri bilimsellik değeridir. Araştırmada öğretmen adayları sanal müzelerin yenilikçi bakış açısını destekleyici nitelikte olduğunu ve bilimsellik değerini kazandırmaya yardımcı olduğunu bildirmişlerdir. Bu niteliği ile sanal müzeler kültürel

miras eserlerini gelişen teknoloji ile zenginleştirilmiş görseller olarak insanlığa sunmaktadır (Peker, 2014). Öğretmen adayları bu kültürel öğelerin teknolojiyle desteklenerek gösterilmesinin bilimsellik değerini kazandırmada etkisi olabileceğini belirtmektedir. Öğretmen adayları tarafından merak etme, sorgulama ve deneyimleme ile ilişkilendirilen bilimsellik değeri sanal müzeler aracılığıyla geliştirilebilir bulunmuştur.

Katılımcılar tarafından ifade edilen değerlerden bir diğeri estetik değeridir. Öğretmen adayları sanal müzelerle sanat eserlerini bağdaştırarak estetik değerine vurgu yapmışlardır. Öğretmen adayları sanal müzelerde kullanılan eserlerin öğrenciler tarafından incelenmesinin estetik değeri için önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Müze kavramıyla bütünleşen tarihi yapılar; camiiler, türbeler, kervansaraylar vb. yapıların sanal müzeler yoluyla incelenmesi estetik değerinin gelişmesine olanak sağlayabilir. Çalışmanın bu bulgusu Baş, vd., (2022) bulguları ile benzerlik göstermektedir. Nitekim müzelerin en önemli eğitim işlevinden biri öğrencilere estetik kimlik kazandırmasıdır (Uçar, 2014).

Sanal müzeler aracılığıyla kazandırılacak son değer olan duyarlılık değeri öğretmen adayları tarafından çevreye karşı saygılı olmak ve geçmişten kalan eserleri korumakla ilişkilendirilmiştir. Bu doğrultuda sanal müzelerin duyarlılık değerini kazandırmaya yardımcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcılar tarafından sanal müzelerin geçmiş ve gelecek sentezi doğrultusunda toplumsal duyarlılık değerini geliştirdiği vurgusu yapılmıştır. Barbieri, vd., (2017) araştırmalarında, sanal müzelerin eğitici yaklaşımları sayesinde kültürel içeriğin korunması, dağıtılması ve bu bağlamda kültürel etkileşim için çok etkili araçlar olduğunu belirtmişlerdir. Yine benzer şekilde Meirkhanovna vd., (2022) çalışmasında sanal müzelerin öğrencilerin kültürel mirasa duyarlılık değerini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sanal müzelerde değer aktarımını etkileyen unsurlar teması kendi içinde olumlu nitelikteki unsurlar ve olumsuz nitelikteki unsurlar olmak üzere iki alt temaya ayrılmıştır. Öğretmen adaylarından alınan veriler doğrultusunda olumlu nitelikteki unsurlar alt teması şöyle sıralanmıştır: Ücretsiz olması, esneklik, materyal zenginliği ve kullanım kolaylığıdır. Araştırmanın bu bulgusu, Kıvılcım ve Çalışkan'ın (2022) sanal müze uygulamasını ücretsiz ve tekrar ziyaret için kullanılabilir bir araç olarak görmeleri ile paralellik göstermektedir. Ünal, Kızılay ve Hamalosmanoğlu'na (2022) göre öğretmen adayları sanal müzelerin avantajları olarak zaman ve mekân erişimi olmadan herkesin çevrim içi olarak katılabilmesini ifade etmektedirler. Baş vd. (2022, s. 75) sanal müzelerin olumlu yönlerini "*...etkinliğin maliyetini azaltır, zamandan tasarruf edilir, dersi sıradan yani gelenekçi işlemenin önüne geçer, öğrencinin derse ilgisi artar, müze gezisi yapmak zor olduğu için ders içinde yaparak dersin işlenişine katkı sağlar ve öğrenciler her bölgedeki eserleri, kültürel yerleri bizzat gidip göremez ama sanal müze ile bunu rahatça yapar ve böylece öğrencide somut düşünce oluşur*" olarak belirtmektedirler. Kubat'a (2020) göre sanal müzeler aracılığıyla dünyanın her yerinden istenilen yer ve zamanda gezintiler yapılabilir. Ortaç

(2021) ise sanal müzelerin ücretsiz olması nedeniyle geniş bir kullanıcı kitlesine hitap ettiğini belirtmektedir.

Alt temanın diğer başlığı olan olumsuz nitelikteki unsurlar ise gerçek ortama benzememe, görüntü kalitesi, müzelere erişim ve teknoloji bağımlılığı olarak ulaşılmıştır. Yıldız, Ayyıldız ve Tavukçuoğlu (2022) müzelerin dijitalleşme süreçlerini inceledikleri çalışmada sanal müzelerin görüntü kalitesinin artırılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu bulgu araştırma bulgularıyla paralellik göstermektedir. Bir başka çalışmada ise sosyal bilgiler adaylarının sanal müze deneyimlerinde görüntü kalitesinin iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (İlhan, vd., 2021). Araştırmada görüntü kalitesinin öğretmen adayları tarafından olumsuz nitelik olarak değerlendirilmesinde çalışmanın çevrim içi olarak gerçekleştirilmesi olduğu düşünülmektedir. Barlas Bozkuş (2014) araştırmalarında, sanal müzelerin çeşitli faydalarına rağmen sanal müzelerle yönelik yapılabilecek en bariz eleştirinin, nesneye dokunamama ve dokunamama nedeniyle gerçek bir müze deneyimi sağlamamaları olduğunu belirtmişlerdir. İlhan, vd., (2021) içeriğin kısıtlı olması, duygu eksikliği, yönlendirme eksikliği, hız sorunu ve offline erişim olmamasını sanal müzelerin dezavantajları olarak belirtmişlerdir. Schweibenze (2004) göre sanal müzeler geleneksel müzelerin yerini tutamaz ancak bu müzeleri ziyaret edemeyecekler için alternatif oluşturabilir. Karadağ vd. (2016) sanal dünyada çok zaman geçirmenin teknoloji bağımlılığını artırdığını ifade etmektedir. Sanal müze gibi uygulamaların gerekenden fazla kullanımı da benzer şekilde öğrencilerin teknolojiye olan bağlılıklarını artırabilir.

Araştırma sonuçlarına göre öğretmen adayları sanal müze kullanımı ile vatanseverlik, bilimsellik, bağımsızlık, estetik ve duyarlılık gibi farklı değerlerin kazandırılabilirliğini belirtmişlerdir. Bu doğrultuda farklı çalışma gruplarıyla yapılan çalışmalarla araştırmada elde edilen sonuçlar arasında önemli oranda benzerlik olduğu görülmüştür (Meirkhanovna vd., 2022; Meydan ve Akkuş, 2014; Taşdemir, vd., 2012; Üztemur, vd., 2019). Ulaşılan sonuçlar doğrultusunda sanal müzelerin sosyal bilgiler dersi öğretimi ve değer kazanımı açısından kazanımlar sağlayacağı ve öğrenme sürecine önemli katkılar sunacağı göz ardı edilemez bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda araştırmacılara ve konunun paydaşlarına yardımcı olmak amacıyla birtakım önerilere yer verilmiştir.

- Araştırma Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Öğretmenliği Bölümü 3.sınıf öğretmen adayları ile yürütülmüştür. Çalışmanın daha fazla üniversiteyi kapsayacak şekilde uygulanması önerilebilir.
- Uygulama sosyal bilgiler öğretmenliği bölümü 3.sınıf öğretmen adayları ile gerçekleştirilmiştir. Daha farklı sınıf düzeylerinde de uygulanması önerilebilir.
- Öğretmen adaylarına göre değerler eğitiminde sanal müzeler etkili olarak kullanılabilir. Bu sebeple okullarda

sanal müzelerden değer öğretim aracı olarak yararlanılabilir.

Katkı Oranı Beyanı: Birinci yazar %50, ikinci yazar %50 oranında araştırmaya katkı sağlamıştır.

Etik Kurul Belgesi: Araştırmanın verileri 2022-2023 eğitim öğretim döneminde toplanmış olup Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından (07.04.2023-141) etik kurul belgesi alınmıştır

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması belirtmemiştir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, V., Yılmaz, A. & İbrahimoglu, Z. (2021). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sanal müze kullanımına yönelik tutumları. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11(3), 1294-1313.
- Aktepe, V., Keser, H. & Şeref, Ş. E. (2020). Sınıf öğretmenlerinin perspektifinden değerler ve değerler eğitimi uygulamalarının değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(4), 897-918. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.781857>
- Aladağ, E., Akkaya, D. & Şensöz, G. (2014). Sosyal bilgiler dersinde sanal müze kullanımının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 199-217.
- Altınbay, R. & Gümüş, N. (2020). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sanal tur uygulamalarıyla ilgili görüşleri. *Journal of Innovative Research in Teacher Education*, 1(1), 60-71.
- Aral, D. (2008). *Milli eğitim bakanlığı'nın hazırladığı 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan değerler üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Aslan, A. K. (2001). Eğitimin toplumsal temelleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(5), 16-30.
- Ata, B. (2002). *Müzelerle ve tarihi mekânlarla tarih öğretimi: tarih öğretmenlerinin "müze eğitimine" ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Ay, T. S. & Fidan, N. K. (2014). Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersinde müzelerden yararlanmaya ilişkin görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(48), 69-89. <https://doi.org/10.17755/esosder.39452>
- Barbieri, L., Bruno, F. & Muzzupappa, M. (2017). Kullanıcı çalışmaları ile sanal müze sisteminin değerlendirilmesi. *Kültürel Miras Dergisi*, 26, 101-108.
- Barlas Bozkuş, Ş. (2014). Recycling the past: Mapping cultural landscape of Turkish city museums in the case of Istanbul Adalar Museum. *Electronic Turkish Studies*, 9(5), 339-351.
- Barth, J. (1991). *Elementary and junior high/middle school social studies curriculum*. University Press of America
- Baş, A. B. S., Buldu, A. F. & Meydan, A. (2022, 2-3 Aralık). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sanal müzeleri eğitsel amaçlı kullanması ile ilgili görüşleri*. İçinde B. Yıldırım (Ed.). Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu, (ss. 62-82).
- Başaran, Y. K. (2019). Sosyal bilimlerde örnekleme kuramı. *The Journal of Academic Social Science*, 47(47), 480-495.
- Bouck, E. C., Courtad, C. A., Heutsche, A., Okolo, C. M. & Englert, C. S. (2009). The virtual history museum: A universally designed approach to social studies instruction. *Teaching Exceptional Children*, 42(2), 14-20.
- Büyüköztürk, S., Kılıç Çakmak, E., Akgün, O. E., Karadeniz, S. & Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Christensen, L. B. Johnson, B. R. & Turner, L. A. (2015). *Araştırma yöntemleri desen ve analiz*. (Çev. A. Aypay). Anı Yayıncılık.
- Cihan, N. (2014). Okullarda değerler eğitimi ve Türkiye'deki uygulamaya bir bakış. *Electronic Turkish Studies*, 9(2), 429-436.
- Creswell, J. W. & Clark, P. V. L., 2015. *Karma yöntem araştırmaları tasarımı ve yürütülmesi*. Anı Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (4th ed.). Pearson.
- Çelikkaya, T. & Filoğlu, S. (2014). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değere ve değer eğitimine ilişkin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(4), 1541-1556.
- Çınar, C., Utkugün, C. & Gazel, A. A. (2021). Sosyal bilgiler dersinde sanal müze kullanımı hakkında öğrenci görüşleri. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16, 150-170. <https://doi.org/10.20860/ijoses.1017419>
- Çiftçi, B., Önal, N. & Yazıcı, K. (2016). Öğretim etkinliklerinde sanal müzelerin kullanımına ilişkin sosyal bilgiler öğretmen adayları ne düşünüyor?. *Turkish Studies (Elektronik)*, 11(3), 689- 706
- D'Alba, A. (2012). Analyzing visitors' discourse, attitudes, perceptions, and knowledge acquisition in an art museum tour after using a 3d virtual environment. Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of North Texas.
- Demirboğa, E. (2010). *Sanal müze ziyaretlerinin öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal kazanımları üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Demirci, M. T. (2009). *Kültürel öğelerin öğretiminde müze gezilerinin önemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi.

- Demircioğlu, İ. H. & Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), 69-88.
- Dılmaç, B. (1999). *İnsanca değerler eğitimi*. Nobel Yayıncılık
- Ekiz, M. A. (2020). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin karantina dönemindeki uzaktan eğitim ile ilgili görüşleri (Nitel Bir Araştırma). *Spor ve Rekreasyon Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-13.
- Er, H. & Yılmaz, R. (2020). Sosyal bilgilerde müze eğitimi uygulamalarının öğretmen adaylarının müzeye ilişkin görüşlerine ve güdülenmelerine etkisi. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 5(11), 315-352
- Ermış, B. (2010). *İlköğretim 6.sınıf öğrencilerinin görsel sanatlar dersinde "üç boyutlu sanal müze ziyareti" etkinliğine ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Fırat, M., Yurdakul, İ. K. & Ersoy, A. (2014). Bir eğitim teknolojisi araştırmasına dayalı olarak karma yöntem araştırması deneyimi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 64-85. <https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.2s3m>
- Filiz, N. (2010). *Sosyal bilgiler öğretiminde müze kullanımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Gedik, H. (2010). Güncel olayların ilköğretim sosyal bilgiler derslerinde kullanımı ve öğrenci görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 97-118.
- Gürbüz, O. (2010). Yapılandırmacı öğrenme uygulamalarına yönelik öğretmen tutumları. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(3), 835-857.
- Hesapçioğlu, M. (2001). *Postmodern toplumda eğitim, okul ve insan hakları*. Sedar Yayıncılık.
- Ismaeel, D. A. & Al-Abdullatif, A. M. (2016). The impact of an interactive virtual museum on students' attitudes toward cultural heritage education in the region of Al Hassa, Saudi Arabia. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 11(4), 32-39
- İlhan, G. O. & Dolmaz, M. (2022). Covid-19 pandemisi sürecinde İngilizce öğretmen adaylarının sanal müze deneyimleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(4), 1313-1337. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2022.22.74506-1171261>
- İlhan, G. O., Tokmak, A. & Aktaş, V. (2021). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sanal müze deneyimleri. *Uluslararası Müze Eğitimi Dergisi*, 3(1), 74-93. <https://doi.org/10.51637/jimuseumed.958918>
- Kafadar, T. (2020). Virtual museum experiences of social studies prospective teachers. *The Eurasia Proceedings of Educational and Social Sciences*, 18, 109-112.
- Karadağ, E., Tosuntaş, Ş. B., Erzen, E., Duru, P., Bostan, N., Mızrak-Şahin, B., ... & Babadağ, B. (2016). Sanal dünyanın kronolojik bağımlılığı: Sosyotelizm (phubbing). *Addicta: The Turkish Journal on Addiction*, 3(2), 223-269.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaschak, JC (2014). Sosyal bilgilerde müze ziyaretleri: Bir yöntem dersinin rolü. *Sosyal Bilgiler Araştırma ve Uygulaması*, 9(1), 107-118.
- Keçe, M. & Merey, Z. (2011). İlköğretim sosyal bilgiler kazanımlarının sosyal bilimler disiplinlerine ve disiplinlerarası anlayışa uygunluğunun belirlenmesi. *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 110-139.
- Kıvılcım, B. & Çalışkan, A. S. (2022). Turizm eğitimi alan öğrencilerin sanal müze turlarına yönelik görüşleri. *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 5(3), 219-229.
- Kubat, U. (2018). Okul dışı öğrenme ortamları hakkında fen bilgisi öğretmen adaylarının görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48, 111-135.
- Kubat, Ö. Z. (2020). Sanal müzelerde arayüz tasarımı: Ahmet Yakupoğlu Sanal Müzesi. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(55), 1564-1574.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *Sosyal bilgiler öğretim programı*. Devlet Yayınları
- Meir Khanovna, B. A., Begaliyeva, S. B., Makhabbat, A., Rakhmat, Y., Abdualievich, Z. K., & Kaldyhanovna, K. R. (2022). Views of primary school teachers on value acquisition in virtual museums. *world journal on educational technology: Current Issues*, 14(2), 343-355. <https://doi.org/10.18844/wjet.v14i2.6969>
- Meydan, A. & Akkuş, A. (2014). Sosyal bilgiler öğretiminde müze gezilerinin tarihi ve kültürel değerlerin kazandırılmasındaki önemi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 29, 402-422. <https://doi.org/10.14781/mcd.92390>
- Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-108.
- Naylor, D. & Diem, R. (1987). *Elementary and middle school social studies*. Random House.
- Ortaç, Ö. (2021). *Yeni medya teknolojilerinin müze farkındalığı üzerindeki etkisi: Covid-19 pandemi sürecinde Türkiye'deki sanal müzeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Peker, N. (2014). *Sosyal bilgiler dersinde sanal müze kullanımı ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sanal müze kullanımına yönelik tutumları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi.
- Sağlamgöncü, A. (2023). Türkiye'de sosyal bilgiler öğretiminde müze eğitimi ile ilgili yapılan araştırmalara yönelik bir

- meta-sentez çalışması. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 308-334.
- Saraç, H. (2017). Türkiye’de okul dışı öğrenme ortamlarına ilişkin yapılan araştırmalar: içerik analizi çalışması. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 60-81.
- Sarı, E. (2005). Öğretmen adaylarının değer tercihleri: Giresun eğitim fakültesi örneği. *Journal of Values Education*, 3(10) 73-88.
- Schweibenz, W. (2004). Virtual museums: the development of virtual museums. *ICOM News Magazine*, 3, 3.
- Südüor, S. (2006). *Anadolu medeniyetleri müzesinin interaktif cd yoluyla ilköğretim altıncı kademe öğrencilerine tanıtılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Sürme, M. & Atılğan, E. (2020). Sanal müzede sanal tur yapan bireylerin memnuniyet düzeylerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 1794-1805.
- Şahan, M. (2005). Müze ve eğitim. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(4), 487-501.
- Şahin, K. (2019). *Sosyal bilgiler dersi öğretiminde sanal müze kullanımına ilişkin öğrenci tutumlarının belirlenmesi*. International Congresses on Education, 19-22 Temmuz, Sakarya, Türkiye.
- Şimşek, A. (2016). Yayın kritiği: taslak tarih öğretim programı (eleştiriler-öneriler). *Turkish History Education Journal*, 5(1), 316-331.
- Taşdemir, A., Kuş, Z. & Kartal, T. (2012). Değerler eğitiminde okul dışı öğrenme ortamları: bilim merkezleri ve müzeler. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 46, 2765-2771.
- Teker, N. & Özer, A. (2016). Sanal müze sanal tur memnuniyet ölçeğinin Türkçe’ye uyarlanması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(209), 314-335.
- Topkan, F. & Erol, M. (2022). Sanal müze etkinliklerinin ilköğretim 4. sınıf sistemlerinin tarih bilinci gelişimine etkisi. *Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 71-86. <https://doi.org/10.46762/mamulebd.1180944>
- Topkaya, Y., Toyoğlu, Ö., Çalışkan, M., Yurtbekler, S. B., & Ertaş, S. S. (2022). II. Meşrutiyet döneminde sosyal bilgiler öğretimi: buluş yoluyla öğretime bir örnek. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(13), 408-419.
- Turgut, G. (2015). *Sosyal bilgiler dersinde bir eğitim aracı olarak sanal müze kullanımı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi.
- Tümer, C. Ş. & Akman, S. (2021). Türkçe eğitiminde değerler eğitimi üzerine yapılmış akademik çalışmaların değerlendirilmesi. *Turkish Studies - Education*, 16(4), 2029-2042. <https://dx.doi.org/10.47423/TurkishStudies.50602>
- Uçar, A. (2014). Sanat eğitiminde müzelerin eğitimsel rolleri ve işlevleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 107-117.
- Utku, Ç. (2008). *İlköğretim 5. sınıf düzeyi sanat eğitiminde, müze eğitiminin öğrencilerin tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi.
- Ünal, F. & Er, H. (2017) Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersinde öğretimi zor olan soyut kavramlara ilişkin bilişsel yapılarının incelenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 6-24.
- Ünal, H., Kızılay, E. & Hamalosmanoğlu, M. (2022). Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen eğitiminde sanal müze kullanımına yönelik görüşleri. *Studies in Educational Research and Development*, 6(1), 73-94.
- Üztemur, S., Dinç, E. & Acun, İ. (2019). Tarihi mekânlarda ve müzelerde sosyal bilgiler öğretimi: Etkinlik temelli bir eylem araştırması. *International Journal of Research in Education and Science*, 5(1), 252-271.
- Yıldırım, T. & Tahiroğlu, M. (2012). Sanal ortamda gerçekleştirilen müze gezilerinin ilköğretim öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarına etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(39), 104-114
- Yıldız, N., Ayyıldız, A. Y. & Tavukçuoğlu, T. (2022). Müzelerde dijitalleşme sürecine ilişkin sanal müzelerin incelenmesi. *Turist Rehberliği Dergisi (TURED)*, 5(2), 117-141. <https://doi.org/10.34090/tured.1184787>